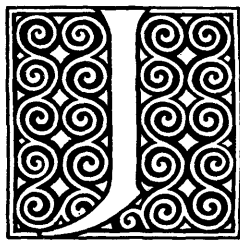

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A DARDANELLÁK ELLENI SZÁRAZFÖLDI HARCOK. PARTRASZÁLLÁS ÉS ELSŐ MEGROHANÁS.

HELYZET 1915 ÁPRILIS 25-ÉN.

ellegzetes az ántánt hadműveleteire, hogy ugyanazt a hibát többször is elkövették, vagyis nem okultak a tapasztalatokon. Egyik régebbi német szabályzatban a következő — első pillanatra furcsának látszó — pont

van: »az a csapat van legjobban kiképezve, amelyik leghamarabb *el tudja felejtetni, amit tanult*«. Ezt a pontot az ántánt nem tartotta érdemesnek átvenni a gyűlölt boche-októl, pedig ez a paradoxonnak tetsző mondat a legnagyobb stratégiai filozófiát rejti magában. Más szóval ugyanis azt jelenti: ha valamit tanultál, ami később nem vált be, felejtsd el s tanuld újat. Ne ragaszkodj görcsösen békében elméletileg szerzett tanaidhoz, dobd azokat sutba s alkalmazkodj a megváltozott körülményekhez, légy rugékonny, találd fel magad minden helyzetben.

Csak pár egymás után következő példa: mikor Gorlicénél betörtük az orosz arcvonalt a kihajló pontját s az ellenséget Przemyslig szorítottuk vissza, majd Lemberget hódítottuk el az oroszoktól, kis nyugalom állott be. A helyzet akkor ugyanaz volt, mint Gorlice előtt, vagyis az orosz vonal a San és Visztula összefolyásánál ismét csak egy tört szöveget alkotott. Ekkor mi abbahagytuk a kelet felé való offenzívát s északra fordultunk, ismét csak betörve az oroszok vállát Krasznik—Lublin irányában. Az oroszok kénytelenek voltak a Visztula-vonalra vissza-

húzódni s az attól nyugatra eső lengyel területet feladni. Ismét kis nyugalom, majd rövidesen Osztrólenka táján ugyanaz a játék következett, az orosz kiugró vonal áttörtett, Varsót és a többi várakat fel kellett adni. Háromszor ugyanaz a stratégiai fogás részünkről, háromszor egymás után ugyanaz a hiba az oroszoknál. Nem vette észre a kényes pontokat, oda nem küldött idejében erősítéseket. Az orosz hadsereg nem tudta elfelejtetni a tanultakat, nem tudott beleilleszkedni az új viszonyokba.

A megszokotthoz való görcsös ragaszkodás ez eklatáns példájhoz méltán csatlakoztak az angolok és franciák a Dardanellák elleni hadműveleteiknél. Az egész török elleni hadjáratot úgyszólván mellékepezőnek tekintették, szinte expedíció számba vették azon hitben, hogy a török ügyis gyöngye és elerőtlenedett, nem fejthet ki szívós ellenállást. Ebben a hitben akarták először forszírozni hadihajókkal a tengerszorost, holott a boche Moltke évtizedekkel azelőtt megmondta, hogy az nem lehetséges. Pedig Moltke 1870—71-ben fényesen megmutatta, hogy mit tud. A Dardanellák elleni tengeri hadműveletek, az elvesztett ántántcsatahajók intő jelül szolgálhattak arra, hogy a török aggastyán megújodott, új és veszedelmes fogai vannak. Mindenki látta ezt s szinte csodálattal tekintett az egész világ a török nem is álmodott ellenállóképességére, csak az ántánt nem vette észre, hanem a Dardanellák elleni hadjárat második fejezetét is a régi recept szerint kezdte meg. Elvül kimondották, hogy a török gyenge és ellenállásra nem képes, követ-

161

keztetés: egyszerre nagy erővel kell megrohanni s egy csapásra kiütni kezéből a fegyvert. Ez jellemzi a Dardanellák elleni szárazföldi hadműveletek első felvonását.

Az előkészületeket: a csapatok összpontosítását a Dardanellákkal szemközt fekvő szigeteken, a partraszállásra szükséges hajók, kikötőhidak elkészítését, a partraszállásra alkalmas helyek kikémlelését és szemrevételezését az 1915 március 18-tól április 20-ig terjedő kerek egy hónapi munkával bevégezték, a haditerv készen volt. Eszerint a flotta kezdte meg a partvidék bombázását, hogy a védő tüzérseget elhallgattassa, majd a csapatok gyors partraszállásának s rövid ideig tartó gyülekezés után a védők megrohanásának kellett következnie. Így tervezte ezt Hamilton angol tábornok, az egyesült ántánt-seregek főparancsnoka.

1915 április hó 25-én napfelkelte előtt még teljes nyugalom honolt a török előrszállások felett, melyek az ázsiai parton a Besika-öböltől Jeni-Sehir és Kum-Kalehn át Intepeig, az európai oldalon Szed-il-Bahrtól Kum-Tepe, Kaba-Tepe és a Szároszi-öblöt kísérő magaslatokon a Karak-folyó torkolatáig sinnen Enoszig húzódtak. A koránkelő mohamedánok a napfelkeltét, mint mindig, kelet felé fordulva buzgó imával köszöntötték. Messze kint az Égei-tengeren az ellenséges hatalmas flotta körvonalai látszóttak, a szigetek mögül pedig a száz és száz csapatszállító hajó kürtőinek füstoszlopa szállott az ég felé. Egyébként teljes nyugalom honolt. A katonailag fontos pontokon előretolt török főörsök, egyes századok mélyen beásott és jól kiépített fedezékekben voltak elhelyezve. Mindenütt drótkadályok, oldalozó lövegek és géppuskák voltak beépítve. Az akadályok egészen a tengerpartig húzódtak, sőt a sekély parti vízben a víz alatt is voltak buktatódrótok kifeszítve, hogy a partraszálló ellenséget, a csónakok és tutajok kikötését megnehezítsék. S mindebből a védelmi berendezésből alig volt valami látható, minden legkisebb rész a terephez simult, minden fedezék, búvóhely ki volt használva. Az előretolt főörsök vonala mögött egyes zászlóaljok voltak elhelyezve, melyek célja és feladata volt az esetleg megtámadott főörsöknek pillanatnyi támogatást nyújtani s az állást mindaddig tartani, míg a hátul elhelyezett tartalékok beérkeznek. Azt ugyanis, hogy az ellenség mely ponton fog partraszállani, nem lehetett előre tudni s így a csapatok zömét hátul akként kellett központiasan elhelyezni, hogy bármely fenyegetett pontra a legrövidebb idő alatt eltolhatók legyenek.

Az ázsiai oldalon lévő hadsereg főparancsnoka Weber pasa német tábornok volt, ki mellé vezérkari főnökül Thaurénay alezredes, a boxerlázadásból ismert német vezérkari tiszt volt beosztva. Weber pasa csoportja a Refet bej ezredes parancsnoksága alatt álló 11. hadosztályból és a Nikolai ezredes vezényelte 3-ik hadosztályból állott. A hadseregcsoport zöme Csiftlik környékén volt összpontosítva.

Európai oldalon a partraszállásra legkedvezőbbnek mutatkozó Ari-Burnuval szemben két hadosztály, és pedig a Sami ezredes alatt álló 9-ik és a Mustafa Kemal bej parancsnokolta 19-ik hadosztály volt elhelyezve a Maidosztól északra fekvő magaslatok mögött. Ez a két hadosztály ismételt tartott gyakorlatokat, melyek azon feltevésen alapultak, hogy az ellenség Ari-Burnunál partraszállott s így az összes parancsnokok, sőt a legénység mindegyike pontosan ismerte feladatát, megtanulta a terepet éjjel és nappal a legapróbb részletig megismerni. Megtörtént minden az ellenség kellő fogadtatására.

A Szároszi-öböl felé néző parton a biztosítás és védelem hasonlóképpen volt szervezve. A 7-ik hadosztály Gallipolinál, egy másik, az 5-ik hadosztály, pedig egy Bulairtól keletre történő partraszállás elhárítása végett a Kavak-folyó völgyében állott. Ezen utóbbi hadosztálynak feladata volt a Szároszi-öböl északi partját is szemmel tartani, hol — tekintve az általános helyzetet, mely egy ottani partraszállást kevésbé tett valószínűvé — csak alárendelt erők állottak.

A török partvédősereg elhelyezését túloldali vázlatunk mutatja.

Természetesen a partvédelem céljaira itt feltüntetett mintegy 60.000 főnyi hadsereg nem tette ki a Dardanella-védelemre szánt egész török hadsereget, hanem igen nagy tartalékok, úgyszólván a török hadsereg zöme a főváros környékén volt összpontosítva. Ezeket vissza kellett tartani, hiszen előre nemcsak azt nem lehetett látni, hogy az angol-francia hadsereg hol fog partraszállani, hanem még az sem volt bizonyos, nem az orosz kezd-e valami akciót egész váratlanul, esetleg Bulgárián át. Az egész török hadsereget tehát már most, mikor a viszonyok még csak kialakulóban voltak, annál kevésbé lehetett felosztani, mert a nehézkes közlekedési viszonyoknál fogva azoknak későbbi eltolása igen időtrábló munka lett volna. Meg kellett elégedni egyelőre azzal, hogy a partvidéket megfigyelték s erősebb tartalékokat tartottak vissza azon célból, hogy a partra-

szállási kísérleteket meghiusítsák, illetve, ha ez nem sikerülne, a partraszállott ellenség további előnyomulásának mindaddig gátat vessenek, míg a helyzet teljesen tisztázódik s az egész török haderő a viszonyoknak megfelelően

PARTRASZÁLLÁS 'KUM-KALEHNAL.

Alig bukkant ki a nap a Márvány-tenger felett, az ellenséges flotta megmozdult s csatahajók és torpedónaszádok kíséretében egész

sereg csapatszállító hajó indult meg a partok felé. A védősereg különböző megfigyelőpontjairól egymás után érkeztek a főhadiszállásra a telefonhírek az ellenség közeledéséről. Röviddel ezután megdördültek a hajóágyúk a Dardanellák előtt s csakhamar Jeni-Sehir, Kum-Kaleh és Szed-il-Bahr szokatlanul heves bombázás alatt állottak. Az ellenséges flotta lassan felfejlődött, a hajóegységek szétoszlottak s csakhamar az egész partvidékre kiterjedt a bombázás. A cél volt a török védősereget sakkban tartani, a török ütegeket tüzelésre s ezzel álláspontjuk elárulására bírni. A támadó tisztán akart látni. Egyidejűleg reggel 4 órakor a Jeni-Sehírnél álló század jelentette, hogy az ellenség Kum-Kalehnál partraszállott s Jenikőj környékén is előkészülete-

A török védősereg elhelyezkedése a Gallipoli-félszigeten.

alkalmazható lesz. Hiszen az ellenség sem léphetett fel egyszerre óriási haderővel, neki is először kisebb csapatokat kellett partratenni s csak az ezek által biztosított kikötőhelyeken kezdődhetett meg a tulajdonképpeni támadó hadsereg kihajózása. Bármint igyekezett is az ellenség a védőt hirtelen megrohanni, erre idő kellett.

Csapatok tízezreinek, lövegeknek, lőszernek és élelemnek kihajózása máról-holnapra nem lehetséges. Csak dicsérhetjük tehát Liman pasát, hogy az okvetlenül szükségesnek mutakozó erőkön kívül nem adott ki többet a kezéből akkor, mikor a helyzetet még nem látta tisztán. Ez az alapgondolat nagyon sokban hozzájárult a győzelmes török fegyverek sikeréhez, mert a meglepetés elleni sikeres védekezés legcélravezetőbb eszközének bizonyult.

ket tesz a kihajózásra. Ugyancsak Bulairból hasonló jelentés érkezett, mire Weber pasa a tartalékban álló 3-ik hadosztályt azonnal felriasztotta s részben Kum-Kaleh, részben Jeni-Sehir irányában elindította.

Röviddel ezután Liman pasa azon híre, hogy a Besika-öbölben is szállítóhajók jelentek meg, a 11-ik hadosztályt is felriasztotta s az előre elkészített védőállások megszállására küldötte. Míg tehát a török hadsereg a Kum-Kalehnál partraszállott ellenség ellen támadásba ment át, a Besika-öböl felől várható támadás ellen egyelőre védelmi állásba helyezkedett, azon feltevésben, hogy az igazi ellenséges támadás Kum-Kalehnál jön, s a Besika-öböl és Jenikőj környékén csak tüntet, hogy a védőt tévedésbe ejtse. Ez a feltevés később helyesnek bizonyult, mert az egész ellen-

séges támadás tényleg csak Kum-Kalehnak szólt.

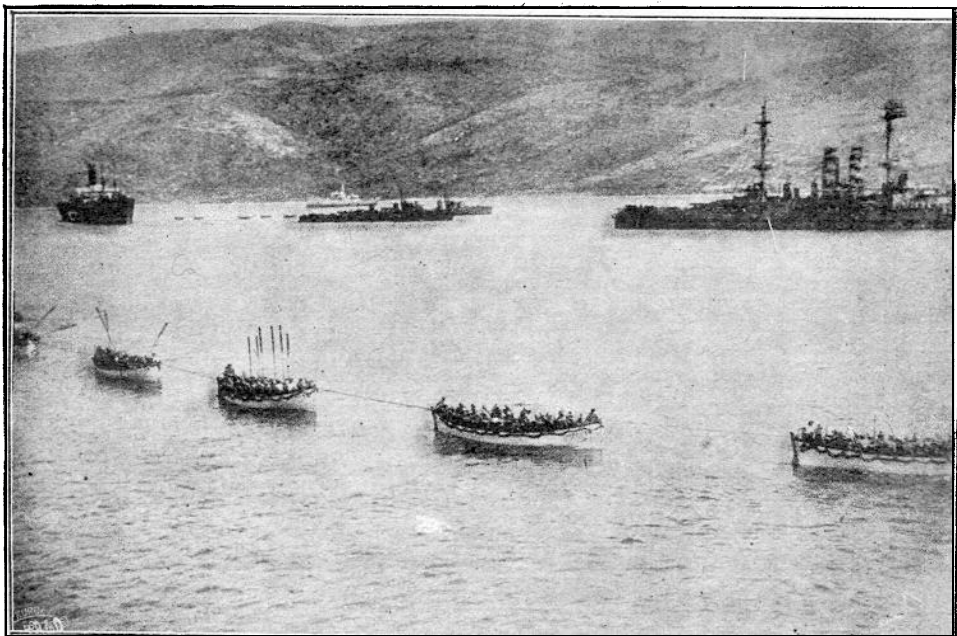
A Kum-Kaleh helységben lévő védőcsapat a várost félkörben körülvevő ellenséges csatahajók tüzeiben már az első percekben nagy veszteségeket szenvedett, a várostól délre fekvő temetőben elhelyezett század azonban mindaddig tartotta magát, míg csak a támogatására egy zászlóalj be nem érkezett. A helyzet mindennek dacára nagyon kritikus volt. Kum-Kaleh helységet az ellenség annyira összelötte, hogy a török maroknyi védőcsapat kénytelen volt kiüríteni, ott tehát az ellenség volt az úr. A jég meg volt törve, a birtokba vett helységben 17 csatahajó tüzeinek védelme alatt egymásután szállottak partra az ántánt-csapatok. A török 3-ik hadosztály közeledett ugyan, de a majd minden fedezéket nélkülöző nyílt terepen, a hajóágyúk óriási tüze miatt, előnyomulását be kellett szüntetni. A hadosztály parancsnoka, *Nikolaj ezredes belátta, hogy nappal lehetetlen Kum-Kaleht megközelíteni, hacsak nem akarja hadosztályát a megsemmisülésnek kitenni. Elhatározta tehát, hogy az ellentámadást az éj leple alatt fogja végrehajtani. Ezen tervnek megfelelően a sötétség beálltával a hadosztály támadásra tagozódott s gyér vonalakban észrevétlenül Kum-Kaleh felé haladt. A hadosztály tüzérségparancsnoka, a német Binhold alezredes, a tüzérséget részben a Jeni-Sehirtől keletre lévő magaslatokon, részint közvetlenül Kum-Kaleh alatt felvonultatta s*

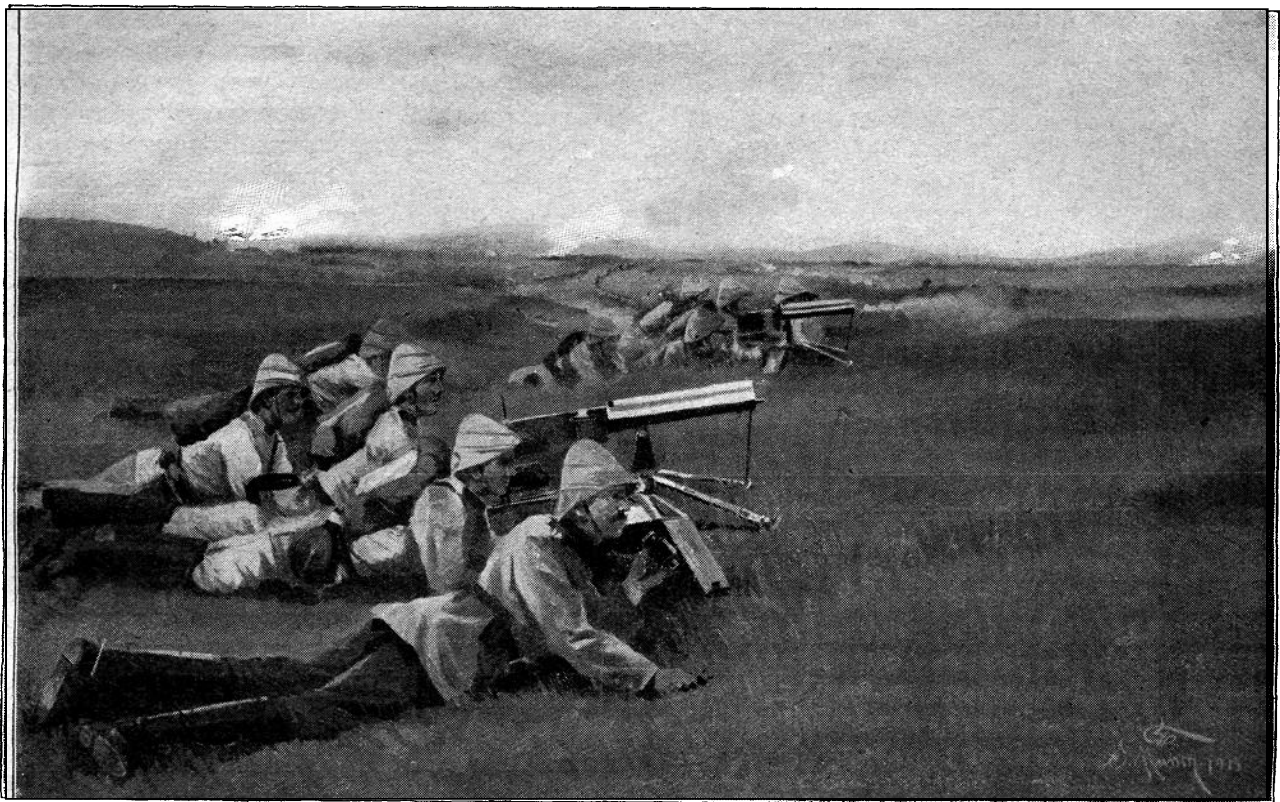
valóságos tüzesőt zúditott a helységre. Ezzel megindult a véres éjjeli harc Kum-Kaleh birtokáért. Az ellenséges hajóágyúk fényszórói nappali világosságot terjesztettek s a hajótüzérség az előnyomuló török hadosztály soraiban nagy lékeket vágott. Ennek dacára a törökök — nem törődve veszteséggel — szakadatlanul folytatták az előnyomulást. Hiszen ha egyszer eléri az ellenséget, a hajóágyúktól nincs mit tartaniok, azok kénytelenek lesznek beszüntetni a tüzet, nehogy saját csapataikban is kárt tegyenek. Jelszó volt: hátrálni annyi, mint az ellenséges hajóágyúk martaléka lenni, tehát előre, hogy a pusztító gránátéső mihamarabb elkerülhető legyen.

Igy folyt a veszteségteljes előnyomulás április 26-án reggel 4 óráig, mikor is a hajnali derengés beálltával a török csapatok egy elszánt rohammal három helyen törtek be a széllelt helységbe. Véres kézitusában egyik házat a másik után, egyik utcát a másik után, úgyszólván minden talpalatnyi földért vérrel fizetve kellett előrehaladni. A felbukkanó nap azonban Kum-Kaleht ismét török kézen találta. Az ellenség számos francia, 200 szenegáli katonát és három gépfegyvert hátrahagyva ész nélkül menekült a csónakok felé. Egyidejűleg a hajóágyúk újra megszólaltak s tüzüket a szerencsétlen falura összpontosítva, az ottvaló megmaradást lehetetlenné tették. A törökök kénytelenek voltak Kum-Kaleht ismét kiüríteni s az attól délre lévő magaslatokra visszahúzódní, hogy

a hajóágyúk rettenetes tüze ellen legalább némileg védve legyenek. Megjegyzendő, hogy a helység kiürítése alkalomával az ott foglyul ejtett ántánt-csapatok a hajóágyúk tüzétől majdnem teljesen megsemmisültek.

A 3-ik hadosztály a Kum-Kalehtől délre lévő magaslatokon állást foglalt s nemcsak kitartott ott estig a leggyilkosabb ellenséges tüzértűzben, hanem csirájában elfojtott minden újabb partraszállási kísérletet. Különös érdemet szerzett e napon a 3-ik hadosztály tüzér-

Török gépfegyverosztály lövészárkban a Gallipoli-félszigeten.

Salih Munir bej török művész rajza. A Leipz. Illustr. Zeitung eng.

sége, mely az utolsó még parton lévő ellenséges katonát is a hajókra való menekülésre kényszerítette. Az est beálltával a török csapatok ismét bevonultak Kum-Kalehba s összeszedték az ellenségtől otthagyt szántalan fegyvert és lőszerládát. A helység utcáit száz és száz ellenséges hullá fedte, legnagyobb részét a 175-ik francia gyalogezred és a 6-ik angol gyarmati ezredből. A veszteség azonban török részről is úgy tisztebben mint legénységben jelentékeny volt, de legalább kiverték az ellenséget a szent török földről.

Az immár harminchat órája dühöngő harc azonban csak lassan kezdett csendesedni. Az ellenséges flotta minduntalan meg-megújította a tüzelést s érzékeny veszteségeket okozott a törököknek, kik egy különítményt hagytak vissza Schierholz török őrnagy (szász királyi százados) parancsnoksága alatt azon feladattal, hogy a széllőtt fedezékeket állítsa helyre s minden további partraszállási kísérletet akadályozzon meg. A 3-ik hadosztály zöme, egyesülve az ismét visszavont 11-ik hadosztállyal, ismét gyülekezett az eredeti helyen.

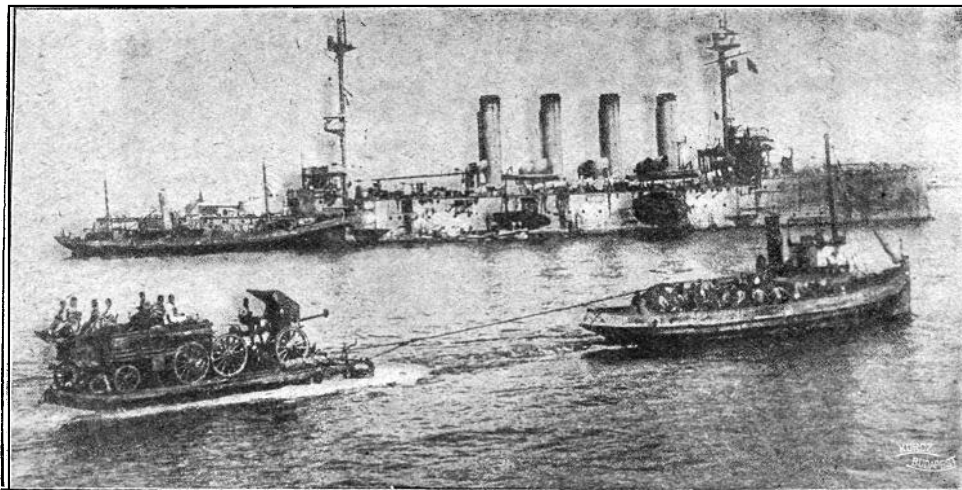
Április hó 29-én végre teljesen elcsendesedett a harc s a török főhadiszállás büszkén jelenthette: »Dacára, hogy a Kum-Kaleh vidé-

kén partraszállott ellenség hajóágyúinak védelme alatt mindent megtett arra, hogy lábát a szárazföldön megvesse, csapataink által teljesen elűzetett. *E pillanatban egyetlen ellenséges katona sem áll a Dardanellák ázsiai partjain.*

Az előadottakban csak egy tűnhetik fel furcsának a figyelmes szemlélő előtt, és pedig az, hogy az egyesült angol-francia haderő az első kudarc után több komoly kísérletet nem tett az ázsiai parton való partraszállásra, hanem megmaradt csapatait behajózva, eltávozott. Ennek oka csakis abban kereshető, hogy nem is volt komoly szándékában az ázsiai partokon hadműveleteket kezdeni — hiszen említettük, hogy itt a terepalakulás erre kedvezőtlen —, hanem csak le akarta kötni a támadással a török haderő jó részét, hogy annál biztosabban dolgozhasson a Gallipoli-félszigeten. A főtámadás pár órával később a Gallipoli-félszigeten indult meg.

PARTRASZÁLLÁSOK A GALLIPOLI-FÉLSZIGETEN.

Az anatóliai partraszállással egyidejűleg az ántánt megkezdte a főhadműveleteket a Gallipoli-félsziget ellen is. Április 25-én reggel 165

Nehéz francia ágyúk partraszállítása a Gallipoli-félszigeten.

4 órakor jelentette már Bulairjőrsége a főhadiszállásnak, hogy egy csatahajóktól és torpedónaszádoktól kísért szállítmány befutott a Szároszi-öbölbe. Liman von Sanders tábornok azonnal felriasztotta a Gallipolinál táborozó 7-ik hadosztályt, mely a várostól északra lévő útkeresztezésnél azonnal készen állott arra, hogy a félsziget északi partján esetleges partraszállást megghiúsítson, vagy az előkészített Bulair-állást megszállja. Ugyanerről a központi helyről a hadosztály képes volt hajókon akár Csanak-Kaleht, akár Maidoszt, Kilid-Bahrt, vagy az ázsiai partot is aránylag rövid idő alatt elérni. A tábornok intézkedése mutatja, hogy az első pillanatra egy általános, minden irányban jövő partraszállással számolt s hogy az ellenintézkedéseket minden lehető esetre megtette.

A főhadiszállás egy része a Gallipoli várostól északra lévő Ghazi-Tepe magaslatra ment, honnan a Szároszi-öböl és az egész félsziget betekinthező volt. Jól berendezett telefon- és távíróhálózat a jelentések vételét és a gyors parancsolást megkönnyítette.

Az ántánt a Szároszi-öbölben való megjelenésével egyelőre csak a figyelmet akarta magára vonni, s ezalatt reggel 6 órakor Kaba-Tepénél megtörtént az első partraszállás. A Maidosz mellett álló 9-ik török hadosztály parancsnoka, Sami ezredes azonnal elrendelte az Ari-Burnunál álló zászlóaljnak egy ezreddel való megerősítését. Az előrendelt ezrednek nehéz feladata volt. Az ellenség hajókról felbocsátott lekötött lég-hajók segítségével a terepnek úgyszólván legkisebb ráncába is belátott s a nehéz hajóágyúk tüzeit azonnal odairányította. Ennek dacára az ezred — hála az ezirányú sok gyakorlatnak — felhasználva minden kis búvóhelyet, szaka-

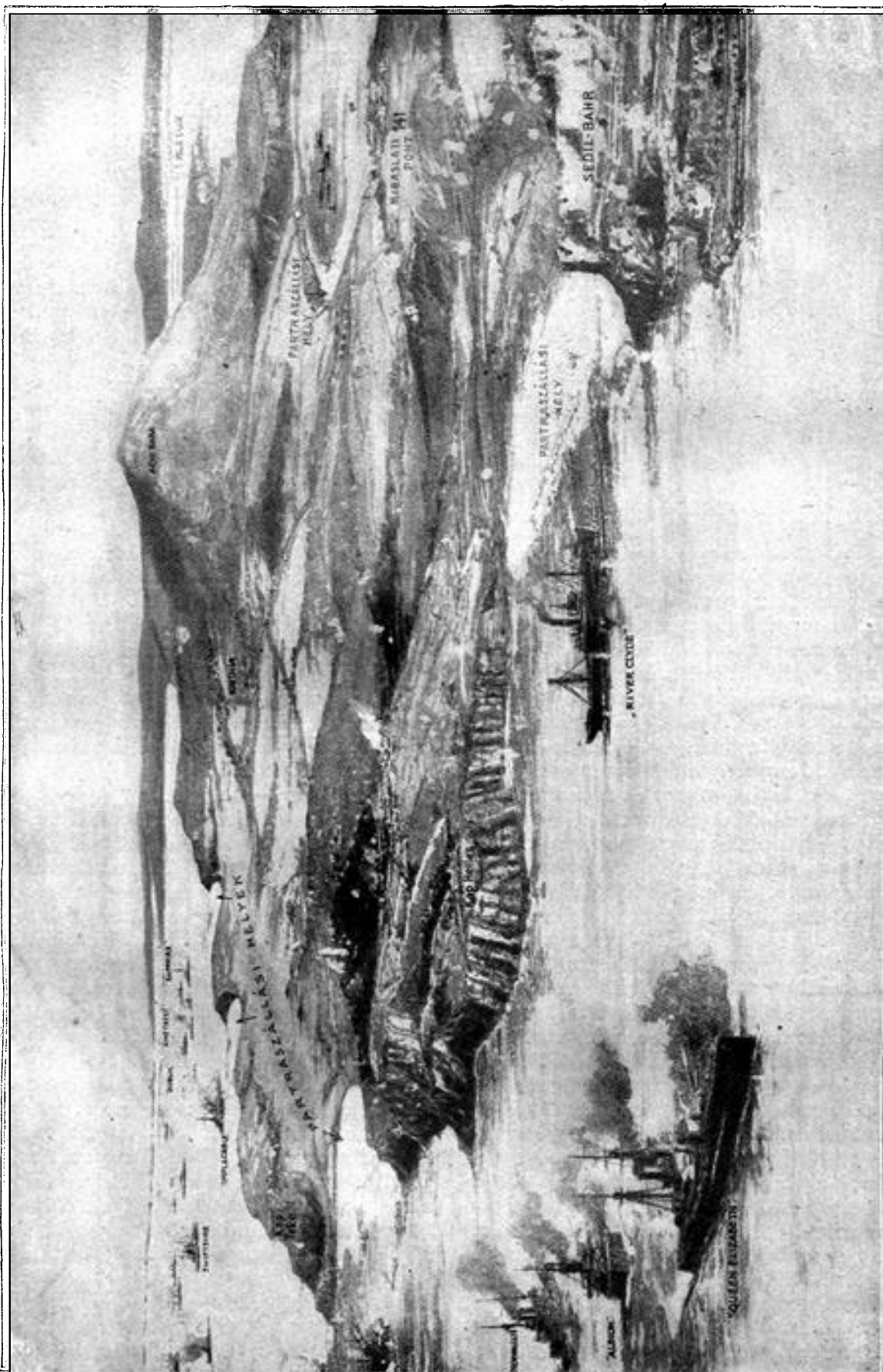
déket, elkerülve minden utat a legnagyobb ügyességgel, reggel 8 órakor elérte a tengerpart mentén húzódó magaslatokat s a tizenkettedik órában megkezdte a támadást a partraszállott ellenség ellen akkor, mikor az az Ari-Burnunál lévő magaslatokra kezdett felkapaszzkodni.

Majdnem egyidejűleg a kabatepei partraszállással az ántánt a Gallipoli-félsziget legdéli csúcsán, a Hel-

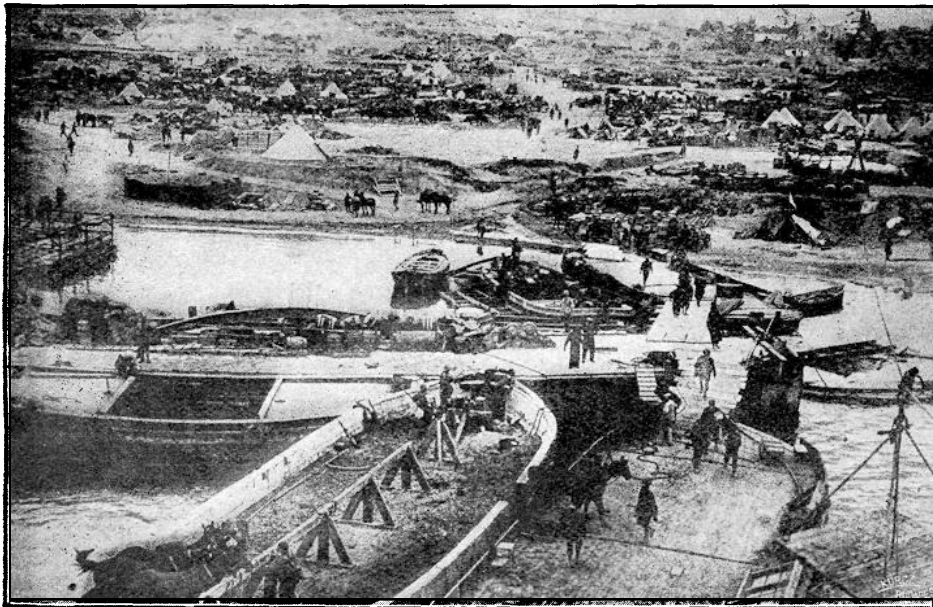
lesz-fok és Szed-il-Bahnál, valamint a Szingindere-folyó torkolatánál és a Morto-öbölben is csapatokat vetett partra. Végül pedig a Szároszi-öbölbe befutott ellenséges flotta a bulairi erődöket fogta erős tűz alá, azt a látszatot keltve, mintha ott nagyszabású partraszállás kezdődne. Liman von Sanders, látva, hogy az ellenséges hadműveletnek főleg a félsziget legdéli és legkeleti pontja ellen irányulnak, a félsziget déli részének védelmét Esszad pasára bízta, ő maga pedig a Ghazi-Tepe-magaslaton maradt, hogy az eseményeket személyesen ellenőrizhesse. Azon esetben ugyanis, ha az ellenség nagyobb erőkkel Bulair környékén partraszállott volna, ezzel a félsziget déli részén lévő erőket összeköttetési vonalaiktól könnyen elvághatta volna, hiszen Bulair környékén a félsziget alig pár kilométer széles. Itt volt tehát a legkritikusabb pont, itt volt a helye a főparancsnoknak.

Esszad pasa, amint a félsziget déli részének védelmére a parancsot megkapta, azonnal Maidoszba utazott, hol délben megérkezve, lóra ült s tájékozódás szempontjából a Mal-Tepe-magaslatra lovagolt, honnan az egész ariburnui és kabatepei harcteret át lehetett tekinteni.

Közben a 9-ik hadosztály, melynek a félsziget déli részének védelme jutott feladatul, csapatainak legnagyobb részét már harcba vetette. Érintetlen volt azonban még a Maidosz-nál álló 19-ik hadosztály, mely mint főtartalék egy időre visszahagyatott. Nem lehetett ugyanis az eseményeket még mindig tisztán látni s gondolni kellett arra is, hogy esetleg az anatóliai parton lesz segítségre szükség. A hadosztály parancsnoka, Mustafa Kemal bej azonban nem töltötte tétlenül az időt, várva a pa-

A Gallipoli-félsziget déli csúcsa a partraszállást támogató ellenséges tengeri haderő elhelyezkedésének feltüntetésével.

Angol csapattábor Gallipoli-félszigetén szállító dereglyékkel.

rancsra, hanem amint az ágyúdörgést hallotta, már korán reggel kilovagolt a magaslatokra, honnan az Ari-Burnu és Kaba-Tepe melletti partraszállást áttekinthette. Látta a helyzet veszedelmességét. Ha az ellenségnek, mely folyton erősítéseket kapott, sikerül a 9-ik hadosztály vonalát áttörni és Maidosz felé előretörni, akkor az egész védelem meg van döntve, a szorosok menthetetlenek lettek volna. Saját felelősségére tehát, parancsnélkül, egyik ezredét néhány hegyi ágyúval együtt azonnal előretolta a Kodja-Djemen-Daghra, mely mint uraló legmagasabb pont, az egész terület kulcsa volt. Mustafa Kemal bej ezzel az intézkedéssel megkockáztatta azt, hogy ha hadosztályára — mely parancsot kapott tartalékvizonyban várakozni — valahol másutt szükség lesz, ennek a feladatnak nem fog tudni megfelelni. Őt azonban a felelősség nehéz terhe nem aggasztotta, cselekedett amint azt a helyzet szükségesnek tartotta. Olyan tulajdonság, mely teljes embert, igazi férfit kíván. »Aki mer, az nyer« közmondás a töröknél sem ismeretlen. Intézkedéseinek legközelebbi eredménye volt, hogy a török balszárny az ausztráliai és újzélandi ezredek támadását és további előnyomulását Ari-Burnunál megakasztotta. A Kaba-Tepe mellett partraszállott ántáncsapatok azonban ugyanekkor tért nyertek s a török balszárny oldalát kezdték fenyegetni. Ismét segíteni kellett s Kemal bej ismét segített. Hadosztálya három ezredéből a másodikat is harcba vetette. Ezzel a már-már kritikusan helyzetben pillanatnyilag segített.

Midőn Esszad pasa beérkeztekor tudomást szerzett Mustafa Kemal bej öntevékeny rendelkezéseiről, nemcsak hogy jóváhagyta azokat, hanem a tartalékhadosztály harmadik és utolsó ezredét is az összes tüzérséggel együtt azonnal Ari-Burnu ellen rendelte.

A helyzet Ari-Burnu környékén megnyugtatónak látszott s így Esszad pasa a félsziget legdélibb csúcsára ment, hogy a helyzetről ott is tájékozódjék.

A félsziget déli csúcsa, valamint a szemben fekvő Kum-Kaleh már napfelkelte óta a leghevesebb

ellenséges tűz alatt állott. Az ellenséges hajótüzérség csak úgy ontotta magából a tüzet, a föld remegett, mindenütt lángnyelvek csaptak fel, por- és füstfelhőbe volt burkolva az egész tájék, melyre szakadatlanul zuhogott az acéleső. A török védőseregnek lehetetlen volt a lövészárkokban megmaradni, mind az elkészített földalatti búvóhelyekre menekültek s várták a kedvező pillanatot olyan nyugalommal, melyre csak a vallási fanatizmus tüzelte török képes. A lövészárkok és fedezékek nagy része elpusztult az óriási bombák becsapódó tömegétől, a kép igazán olyan volt, mintha élő lény nem maradhatott volna az egész tájékon. Az ántánc-flotta, látva tüzelésének rettentő hatását, abban a hitben is volt, hogy a védőseregnek okvetlenül az utolsó emberig el kellett pusztulni, vagy legalább is, hogy a védő erkölcsileg annyira meg van rendülve, hogy ellenállásra már nem képes. Ebben a hitben megindultak a szállítóhajókról a katonákkal megrakott csónakok, tutajok egész raja, sőt egy kikötőhidat is a parthoz állítottak. A védő részéről semmi életjel, mintha igazán mind elpusztultak volna. Az angol-francia színes csapatok örömmel ugráltak ki a csónakokból s könnyű sikerre számítva, vígan gázoltak a part felé. Ekkor azonban a víz alatt láthatatlan, nem várt ellenség támadt. A víz alatt kifeszített buktatósodronyokban az első sorok elbotlottak, az utánuk nyomulók pedig a vízben fetrengeköt legázolták. A fuldoklók óriási küzdelme indult meg. Egymást gyúrték a víz alá, egymás

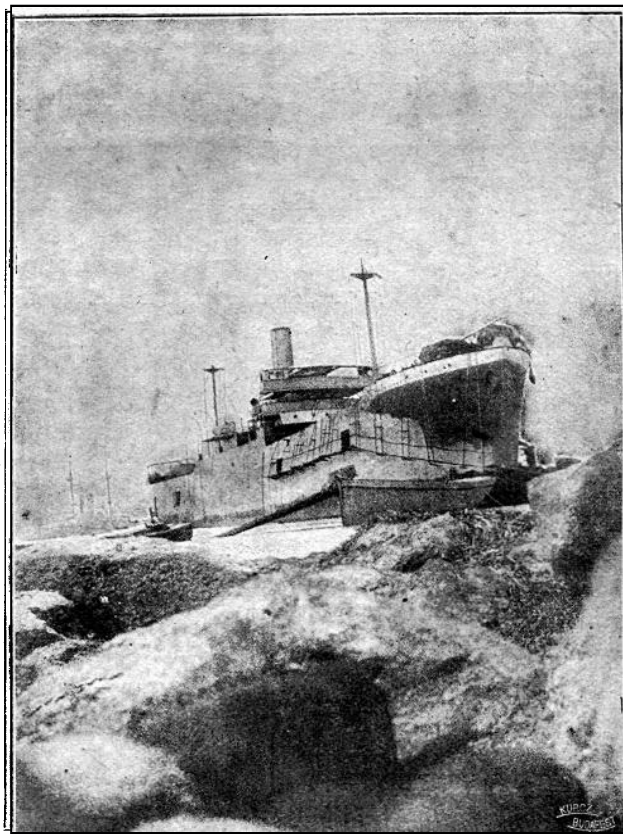
testén kapaszkodtak a partra; ugyanekkor óriási dördülés reszkettette meg a levegőt: a partra vontatott kikötőhid, melyen át már pár száz ember tolongott előre, egy a víz alatt elhelyezett és felrobbantott torpedótól a levegőbe repült. Gerendák, füst, szétszagotott emberi tagok töltötték be a levegőt.

Ekkor az óriási zűrzavarban a holtnak hitt ellenség is váratlanul életre kelt. Amint ugyanis a hajóágyúk beszüntették a tüzelést, nehogy lövedékeikkel az immár partraszállott saját csapataikat is veszélyeztessék, megszólaltak a török gépfegyverek, az elbujt védők földalatti üregeikből lövészárkaikba rohantak s megkezdődött az ellenség zűrzavaros tömegeinek mészárlása. A hatás leírhatatlan volt, a partraszállók vesztesége óriási. El kell azonban ismerni, hogy különösen az angolok igen vitézül viselkedtek. Nem törődve ezer halállal, tisztjeik unszolására megkezdték a parti sziklákra való felkapaszkodást. Más választásuk nem is igen volt, mert a csónakok és tutajok ismét eltávoztak, hogy új erősítéseket hozzanak. Egy út volt csak, előre! S az angolok példája magával ragadta a többi csapatokat is. A rend lassan helyreállott, a támadó csapatoknak sikerült a parton megvetni a lábukat s a kölcsönös tüzelés megindult. Ekkor azonban egy öreg hodzsa zöld selyemturbánnal a fején kiugrott a fedezékből, magával rántotta az egész védőrséget, mely egy századból állott csak és velőtrázó Allah kiáltással szuronnal rohant az ellenségre. A hatás meglepő volt. A partraszállott csapatok rendetlen futással rohantak a tenger felé s úszva igyekeztek elérni az erősítéseket hozó tutajokat. A törökök már fellélekzettek: győztek! Ekkor azonban a hajótüzérség óriási srapel- és gránátosöt zúdított a vakmerő ozmán századra, mely a pusztító tűzben megsemmisült. A vitézséget, a fanatizmust legyűrték a modern technika fiai, a hatalmas hajóágyúk. Az angol-francia csapatoknak sikerült lábukat megvetniök a parton. Ugyancsak déltájban az angolok egy csatahajó védelme alatt megkezdték a partraszállást a Szighin-Dere torkolatánál is, mely sikerrel járt. Sikerült magukat a patak torkolatánál beásni, néhány géppuskát az állásba vinni s már megkezdették az előnyomulást észak felé, hogy a Kaba-Tepénél partraszállott csapatokkal egyesüljenek. Délfelé azonban beérkezett a 9-ik török hadosztálynak egyik ideirányított ezrede, a Kaba-Tepénél álló ellenséget visszavetette s a Szighin-Dere torkolatánál partraszállott ellenséget sebtében ásott árkaiba kergette vissza. Mindkét ponton az ellenség egy

lépéssel sem tudott továbbjutni azon területnél, melyet a hajóágyúk uralni tudtak.

Végül az utolsó ponton, ahol az ántánt a partraszállást tervezte, a Hellesz-foknál is ádázult a harc. Itt délben az angolok egy nagy teherhajót indítottak teljes sebességgel a part felé. A hatalmas hajótest vakon rohant a fővénynek s azt magasra feltúrva, majdnem egész testével szárazra futott és megfeneklett. A kolosszus védelme alatt azután megkezdődött a partraszállás. Egymásután érkeztek a szállítógályák, dereglyék és tutajok, mind több és több ellenség szállott partra. A 9-ik hadosztály azonban ide is indított egy ezrednyi segítséget, mely éppen beérkezett, hogy a partraszállókkal idejében felvehesse a harcot. Elkeseredett heveséggel dúlt a kézitusa egész estig, a betolakodó ellenség a parttól alig tudott beljebb jutni.

Estig a főhadiszálláson a beérkezett hírekből az a kép alakult ki, hogy az ellenség, bár megvetette a lábát több helyütt is a parton, előnyomulni nem tudott, hanem hajóágyúinak védelme alá húzódott vissza, készen minden pillanatban a behajózásra. Egy fontosabb pontot foglalt csak el, és pedig a Morto-öbölben lévő

A partraszállás megkönnyítésére zátonyra juttatott »River Clyde« angol teherhajó.

Eszki-Hisszarlik-magaslatot. Állítólag egy éjjeli támadással a 9-ik hadosztály az ellenséget a tengerbe szorította. Ez utóbbi jelentés azonban később megerősítést nem nyert.

Török forrásból, török szempontból ez volt az első napja a Gallipoli-félsziget következő hosszú harcainak.

A történelmi hűség kedvéért meg kell azonban hallgatnunk a másik felet is, és pedig a legilletékesebb helyről, Hamilton angol főparancsnok szájából. Sir Hamilton az április 26-án kiadott hivatalos jelentésében a következőleg festette a 25-iki harcok képét:

»A »Kings Own Scottish Borderers« és a »Plymouth« tengerészzászlóalj feladata volt a Szighin-Dere-patak torkolatánál partraszállani. A partraszállásra kiszemelt hely egy Kirtől délnyugatra fekvő keskeny partszegély volt, mely mögött egy 200 láb magas, bozóttal benőtt kapaszkodó emelkedett.

Mindkét csapatnak sikerült a magaslat tetejét elérni s magát beásni. Ezután tervszerűen észak felé kezdtek haladni, hogy a Kum-Tepénél partraszállott csapatrészekkel összeköttetést keressenek.

Szerencsétlenségükre egy erős ellenséges osztag Szighin-Dere felől a két partraszállott rész közé ékelte be magát. Kum-Tepénél álló csapataink az ellenség elleni támadással teljesen le voltak kötve, úgy hogy a két partraszállási pont között lehetetlen volt összeköttetést létesíteni.

A nap folyamán a Kerenisz-Dere-magaslat felé húzódnó erős ellenséges osztagokat észleltünk s így Koe ezredes kényszerülve volt csapatait a már elért vonalban beásatni. A törökök részéről folytonos erős, minduntalan megújuló támadásokat kellett kivédnünk, melyeket az ellenséges tüzéség szívósan támogatott. Hadihajóink tüze a terep sajátos alakulásánál fogva említésreméltó támogatásban nem tudta részesíteni a szárazföldi csapatokat.

A skót csapatok szorongással ismételt ellentámadásokat intéztek, a törökök azonban túlerőben voltak.

Koe ezredes — aki

már kora reggel megsebesült, s rajta kívül is elesett tisztekben és legénységben nagy veszteségeink voltak. Este a Scottish Borderersekből már csak a fele volt életben s a maroknyi csapatnak oly kiterjedésű védőárkot kellett védelmezni, mely négyszer akkora erőt kívánt volna.

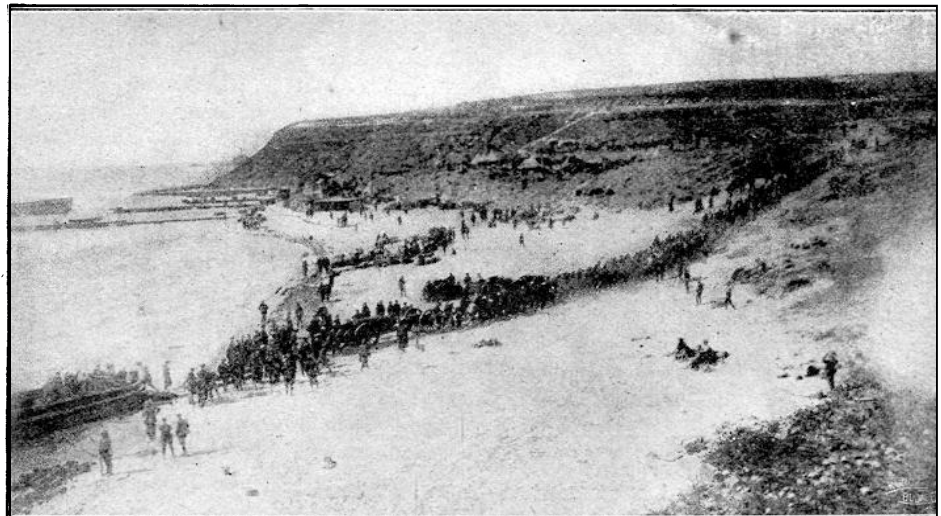
A bátor legénység a folyton megújuló támadások folytán már teljesen kimerült, s mivel erősítések idejekorán való bevetésére nem volt remény, kénytelenek voltunk a behajózásra parancsot adni. Hála a »Goliath«, »Dublin«, »Amethyst« és »Saphir« hadihajók közreműködésének, egy kis skót utóvéd feláldozásával sikerült mindkét zászlóaljat elég szerencsésen behajózni.

A Kum-Tepénél kiszemelt kikötőhely egy körülbelül 200 méter hosszú és 8 méter széles partsáv volt, mely mögött közvetlenül egy magas part emelkedett. Itt a Royal Fusiliers zászlóalj és az »Anson« tengerészzászlóalj szállottak partra az »Implacable« csatahajó fedezete alatt.

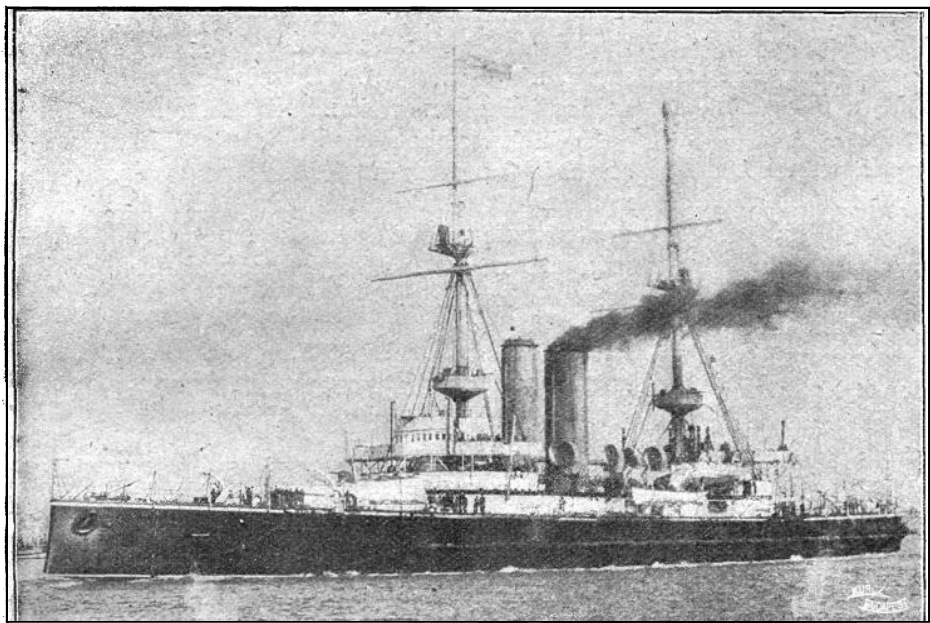
Az »Implacable« bámulatraméltó merészséggel egész a parthoz állt s összes ágyúiból megnyitotta a tüzet.

Hála a hatásos közreműködésnek a csapatok csekély veszteséggel elérték a partot, s azután rögtön a 114-es magaslat felé nyomultak elő. Később azonban túlerős támadások elől kénytelenek voltunk kitérni.

A Hellesz-foknál a partraszállás egészen különös módon folyt le. A dublini vadászok három százada csónakokba szállott s a part felé evezett. Nyomon kísérte őket a »River Clyde« szénszállító hajó, melyen a dublini vadászok

Angol tüzérség partraszállása a Hellesz-foknál.

A »Goliath« angol sorhajó.

többi századai, a munsteri vadászok, a Hampshire-ezred egy fél zászlóalja és egyéb csapatok voltak behajózva. A terv volt a hajót emberakományával együtt a parton zátonyra futtatni, amint a csónakokon lévő vadászok első csoportja már partraszállott. (Egy modern trójai faló. Trója különben nincsen messze, a kisázsiai part északnyugati csücskében fekszik. *A szerk.*)

A hajó egy bárkákra szerelt kikötőhidat is vitt magával, úgy hogy reméltük, hogy 2000 embert a legnagyobb gyorsasággal a partra dobhatunk. A még megmaradó legénység, mely a közelben horgonyzó hadihajókon tartózkodott, csónakokon követte volna a partraszállókat.

A Hellesz-fok Szed-il-Bahrtól közvetlenül nyugatra fekszik. A hasonnevű erőd és a falu közötti terület valóságos amphiteatrumot képez, melynek friss zölddel bevont terraszai szelíd lejtővel 100 láb magasságig emelkednek a tengerszín fölé. Az egész területet a védő pásztázó tűz alatt tarthatja. (Elég hiba ilyen helyet kikeresni. — *A szerk.*)

Az utolsó pillanatig úgy látszott, hogy a partraszállás ellentállásra nem fog találni. De alig érte el az első csónak a partot, kitört a vihar. A lövedékek egész zápora hullott a partra, a befutó csónakokra és a partravetett szénszállító hajóra.

A dublini vadászok és a csónakok tengerészlegénysége rendkívül nagy veszteségeket szenvedtek, még mielőtt elérték volna a partot.

Azok, akik már kiugráltak a vízbe s akiknek sikerült a magas part tövét elérni, némi- leg biztonságban voltak, de a csónakok és a csónakokban lévők közül egy sem tudott visszatérni, ott pusztult el a parton.

De elérkezett a pillanat a »River Clyde« számára, hogy a magába rejtett csapatokat kiontsa. A kikötőhid beállítása azonban aggasztó módon késleltette a munkát. Erős áramlás volt s az ellenség oly intenzíven tüzelt, hogy majdnem az összes legénység, mely a kikötőhid beépí-

tésével volt elfoglalva, elesett.

Végre azonban a derék tengerészlegénységnek sikerült a kikötőhidat rendbehozni s a kihajózás megkezdődhetett.

Egy század munsteri vadász volt az első. De bármily rövid volt is a partig megeendő út, csak néhány embere érte el a partot, a minden irányból rájuk zúduló golyózápor mindenkit leterített. Mikor a második század a kikötőhídra ért, a hajóhid engedni kezdett a víz áramlásának. A bárkák legnagyobb része elmerült s azok, akik kikerülték a golyóhalált, nagyrészt a vízbe veszttek, mert a nehéz szerelvény miatt nem bírtak úszni. (Elég hiba ily nehéz felszereléssel útnak indítani őket. — *A szerk.*)

De új, rettenthetetlen munkáskezek a kikötőhidat újra rendbehozták s a munsteri vadászok harmadik százada tört rajta keresztül a part felé.

Srapnel, géppuska és gyalogsági tűztől azonban igen sokat vesztettek.

Ekkor a kihajózásban némi szünet állott be.

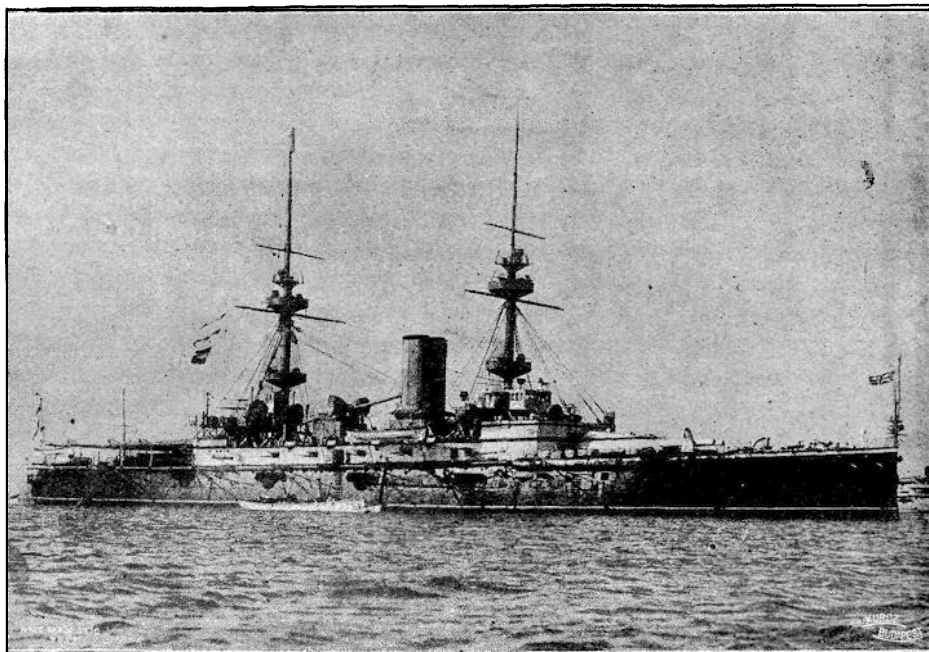
Amikor újra elkezdtek, a kikötőhidat ismét elkapta az ár s egy része elmerült. Napier tábornok, Costeker százados és a Hampshire-ezred részei voltak éppen a hídon, kiknek nem maradt más választásuk, mint a hidra lefekve, lehetőleg fedni magukat az ellenséges tűz ellen. Nem használt semmit, a hídon lévők a tábornokkal és századossal együtt hősi halált haltak.

felgöngyölítheti az Ari-Burnuval szemben álló egész védősereget, mert annak oldalába és hátába kerülhet. Rendelkezésre állott mindössze a 7. és 5-ik hadosztály, mint egyelőre felhasználható összes tartalék. A gondolat, mindezeket lehető gyorsan a veszélyeztetett ponton harcba vetni, közelfekvő dolog volt, de egyszersmind felette veszélyes is. A Szároszi-öbölben cirkáló ellenséges hajóraj célja eddig kifürkészhetetlen volt. Ha minden tartalékot a Gallipoli-félsziget déli csücskére vet s közben az ellenség a Szároszi-öbölben partraszáll, az egész török védősereget

elvághatja összeköttetési vonalaitól. Hisz Gallipoli fölött a félsziget nyaka oly keskeny, hogy azt egy elegendő erejű partraszálló csapat úgyszólván pár óra alatt hatalmába kerítheti s ekkor az egész török hadsereg hátába kerül. A dilemma igen nehéz volt és a legnagyobb mértékben felelősségteljes. Egy hibás húzás s a sakkjátszma elveszett. Várni, halasztani a dolgot nem lehetett, félrendszabályok nem segíthettek. De a gordiusi csomót is egy vágással oldották fel, így cselekedett hát Liman von Sanders is. Hadúr mindig a bátornak, a merésznek kedvezett. Liman von Sanders is, nem törődve a Szároszi-öböl felől jövő *esetleges* veszedelemmel, mindent odavetett, ahol a *tényleges* veszedelem már tény volt, vagyis a Gallipoli-félsziget déli csücskére. Úgy a 7-ik, mint az 5-ik hadosztály azonnal felriasztatott s előbbi Gallipolinál, utóbbi rövid menet után Gallipolitól északra behajóztatott s vízi úton Maidoszba szállított.

A Szároszi-öböl védelmére mindössze alárendelt erők maradtak vissza. A kocka el volt vetve és pedig *jól* volt elvetve.

A következő nap, április 26-ának hajnala a 7-ik hadosztály csapatait már munkában találta. A hadosztályparancsnok, Remsi bej személyes vezetése alatt a vitéz 7-ik hadosztály a kora reggeli órákban megrohanta a Hisszarlikmagaslatot, melyet rövid kézitusája után meg is szállott. Kevéssel utóbb a Hellesz-fok felé is megindult a török nyomás s az egyesült 9. és

A »Majestic« angol hadihajó.

7-ik hadosztály lépésről-lépésre szorította vissza a támadót. A dühösen támadó anatóliai csapatok egészen a tengerig szorítják a szent földre betolakodott ellenséget, sőt egyesek még a vízbe is követték a menekülőket, mintha csak a hadihajókat akarták volna rohammal megtámadni. A siker, a győzelem megrészegítette a törököket, a visszavonulók üldözése nemsokára megboszsulta magát. A rövidesen ezután reájuk zúduló ellenséges tüzérségi tűz, az óriási hajóágyúk érzékeny veszteségeket okozva mutatták meg a töröknek, hogy az ellenség csak visszaveretett, de megsemmisítve még nincs.

Közben az ellenséges hadihajók tüze lassankint tervszerűleg kiterjedt az egész partvidékre. Pontos repülőmegfigyelések irányították a hajóágyúk tüzét, melyeknek segítségével a kockákra beosztott térkép alapján minden felfedezett török üteget vagy állást azonnal tűz alá tudtak venni. A védőnek ezen napokban alig állott még nehéz tüzérség a rendelkezésére, hiszen mindaddig, míg a helyzet, az ellenséges szándék teljesen nem tisztázódott, míg a harc valamely irányban megállapodott jelleget nem öltött magára, az amúgy is nehezen járható terepen nehéz lövegek beépítése igen kockázatos lett volna. A török hadsereg nehéz ágyúiban amúgy sem igen daskált, azokat nagyon óvni kellett minden veszélytől, mert időelőtti elvesztésük az egész későbbi védelmet megbéníthatta volna. Így a nehéz hajóágyúk úgyszólván zavartalanul működhettek, hiszen török részről a ki-

Az angol csapatok partraszállása a Dardanelláknál.

sebb kaliberű lövegek tüzükkel el sem érték a nagy távolságról tüzelő hadihajókat. Ennek következménye volt azután, hogy a támadók ismét lélekzethez jutottak s az ántántnak sikerült több ponton újabb csapatokat partratennteni, az elért pontokon lábát szilárdan megvetni. A törökök minden hősiessége, halálmegvető fanatizmusa sem volt képes a mindenünnen özönlő ellenséget visszaűzni. Hiszen a mozgás, csapatok eltolása a megsemmisítő hajótűzben szinte kizárt dolog volt s a lövészárkokban való egyszerű megmaradás is vas idegeket kívánt. Azokból kijönni egyértelmű volt a csapatokat a megtizedeltetés veszélyének kitenni. Más nem lehetett tenni, mint kitarítani minden pokol dacára s a partratett ellenséget megakadályozni abban, hogy beljebb hatoljon a félszigetre.

A támadó összes hajói élénk tevékenységet fejtettek ki. A félsziget déli csúcsa körül 40 hadihajót s száznál több szállítóhajót ringattak a hullámok, körülvéve a csónakok, kis vontatóhajók, tutajok és bárkák nyüzsgő rajával. Félni nem kellett, a török tüzéség úgyszólván némaságra volt kárhóztatva. Csak az ázsiai parton felállított rejtett ütegek jutottak szóhoz, de megakadályozni a további partraszállást ezek sem tudták. Minden remény, minden teher a vitéz török gyalogság vállaira nehezedett.

174 Az anatóliai ütegek tüzelése felbőszítette a támadót, nem tartották lehetségesnek, hogy

török ágyú egyáltalában működhessek. Elhatározták, hogy még ezeket is elnémítják. Április 26-án délelőtt tehát 16 páncélos hajó és nagyszámú torpedójármű megkísérelte, hogy a szorosokba behatoljon s onnan némítsa el az utolsó török ágyúkat.

A török azonban nem hagyta magát, rejtett ütegei nem haltak még meg. Csakhamar egy angol cirkáló tört árbóccal, több nehéz sebbel menekült a szorosból, egy torpedónaszádromboló pedig a Morto-öbölben a fenékre került.

A támadó flotta nem is folytatta tovább

a szorosok erőszakolását, minden igyekezetét a szárazföldi csapatok támogatására fordította.

A Hellesz-fok öblében a hajóágyúk támogatásával dacára akadályoknak, drótsövényeknek, torlaszoknak a támadó tért nyert. A Teke nevű magaslatot megszállotta, megerősítette s csakhamar hídfőszerűen kibővítette. Géppuskák, revolverágyúk beépítése folytán csakhamar egész kis vár keletkezett a 70 méteres kis magaslaton. A támadóra nézve fontos nyereség volt ez, mert innen oldalozni s így a lehető leghatásosabban támogatni lehetett a Hellesz-fok öblében végrehajtott partraszállási műveleteket.

A Hellesz-fok és a még füstölgő Szed-il-Bahr között a támadó szintén megvetette a lábát. A partratett »River Clyde« hajó hatalmas törzse mögött a partra siető csónakok kitűnő védelmet találtak. Igaz, hogy az itt partraszállott csapatok a hajótest fedezése alól kilépve mintegy 60 méternyi távolságot a lehető leggyilkosabb ellenséges tűzben voltak kénytelenek megtenni, mindazonáltal újabb és újabb csapatok érkeztek, s a törökök okozta vérfürdő sem tudta megakadályozni a partraszállást. Csakhamar a támadó itt is beásta magát, a második kapu is ki volt nyitva.

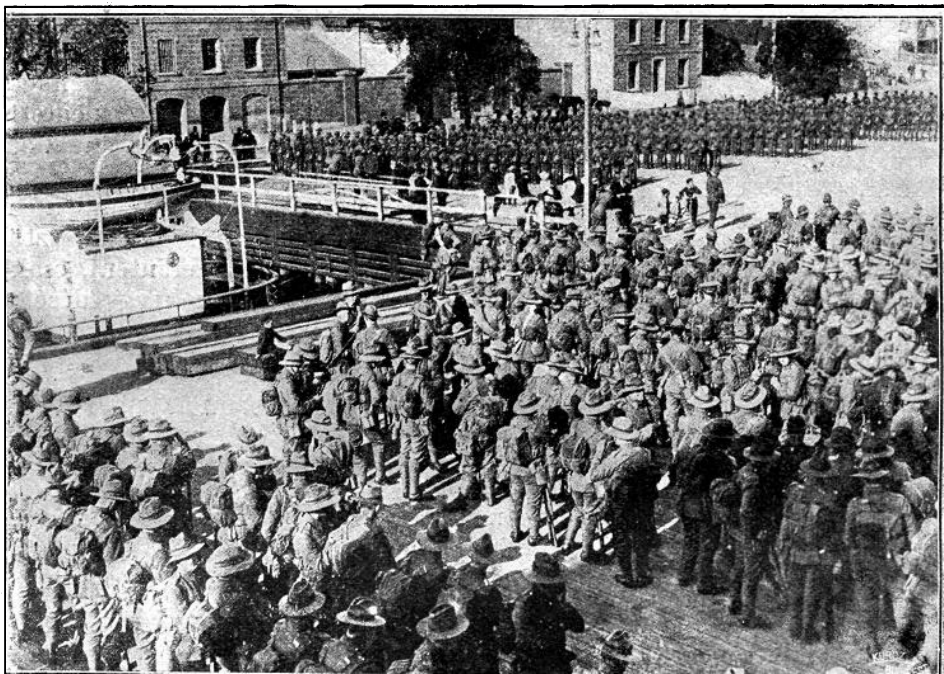
Április 27-ikén este a szövetségesek óriási veszteségek árán Teke és Eszki-Hisszarlik között egy összefüggő, megerősített vonalat létesítet-

tek. A balszárnyon állott az angol 29-ik hadosztály, a középen négy francia zászlóalj, a jobbszárnyon a dél-walesi vadászok.

A szemben álló török védők az állandó, irtózatos ágyútűzben lassan-lassan lefogytak, tartalékok, lőszer, élelem utánszállítása kizárt dolog volt. Tovább kitartani annyit jelentett, mint feláldozni az összes harcban álló csapatokat. Esszad pasa ezért elrendelte a visszavonulást a Kirtetől pár kilométerredélrelevőállásba.

Itt részben a parttól való nagyobb távolság, részben a dombos, szakadékos terep a hajóágyúk tüze ellen elegendő védelmet nyújtottak, erősítések, utánpótlások előretolását megkönnyítették. (Megjegyzendő, hogy a hajóágyúk igen *lapos* ívben tüzelhetnek csak s így szakadékokba, mélyebb völgyekbe nem tudnak belőni, mint a meredek pályájú taracok vagy mozsarak. A szerk.)

A török visszahúzódás azonban magával vonta viszont azt, hogy az ellenséges szállítóhajók majdnem egészen a parthoz állhattak, hiszen a török tábori ágyúk nem igen érhatték már el őket. Így a kihajózás gyorsabban mehetett végbe, a támadó számereje rohamosan nőtt s csakhamar túlsúlyba jutott a védővel szemben. A tagadhatatlanul vitéz és sok tekintetben öntevékeny, vállalkozó szellemű ántántcsapatok, tüzelve az elért sikerektől és a törökök visszavonulásától, elhatározták, hogy immár túlerőben lévén, megtámadják a második török állást is, hatalmukba kerítik az uraló magaslatokat s így a szépen megkezdett nap munkáját be is fejezik. Hisz a munka legnehezebb része, a partraszállás és befészkelődés már a hátuk mögött volt, a repülőket jelentései szerint a török erősítések még nem érkeztek be, a törökök a visszavonulás alatt is sokat vesztek s idő kell nekik a felbomlott kötelékek rendezésére is. Minél hamarabb támadtak tehát, annál könnyebb, annál biztosabb sikerre lehetett számítani. Másnap a megerősödött, rendezett török csapatok csak még nagyobb ellent-

Ujzélandi (ausztráliai) csapatok behajózása.

állást fejtettek volna ki. A támadás minden halogatás nélkül megindult, eleinte sikerrel is kecsegtetett, de csakhamar állásban voltak az eddig elrejtett török tábori ágyúk s mikor az ellenséges hajótűzéség tüzeit beszüntetni volt kénytelen, nehogy az ellenséges vonalra tüzelve, az ahhoz közeli távolságra jutott saját csapatait is veszélyeztesse, olyan irtózatos tüzelést indított a támadókra, hogy azok kénytelenek voltak állásaikba visszavonulni. A túlerővel végrehajtott támadás visszaverése egyedül a török tábori tűzéség érdeme volt, mert a gyalogság teljesen kimerülve a több napos szakadatlan harctól, védelemre pillanatnyilag alig volt képes.

Közben Ari-Burnunál is tovább folytak a harcok. Az ellenségnek itt is sikerült végleg befészkelni magát s egy hídfőszerűen telepített állást megerősítve, azon belül mind több és több csapatot szállított partra. Ha ezek innen támadásba mennek át s tért nyernek, a magaslatokat elfoglalják, a Kirte melletti állás hátában fenyegetve szintén tarthatatlan lett volna. Mivel tehát Kirténél egyelőre nem volt közvetlen veszély — a támadás itt visszaveretett —, a beérkező erősítéseket elsősorban is Ari-Burnu ellen kellett bevetni. Liman von Sanders, mikor 26-ikán este elrendelte a még tartalékban álló 5. és 7-ik hadosztálynak hajókon Maidoszba való szállítását, maga is azonnal ide tartott s 27-ikén reggel be is érkezett. Éppen megérke-

zésekör közeledett egy szállítóhajókból álló török flotta, mely az 5-ik török hadosztály csapatainak egy részével igyekezett Maidosz felé. Egy angol repülő azonban felfedezte a hajórajt s rövidesen oda irányította az ellenséges flotta tüzét. Egyéb baj nem történt ugyan, mint hogy egy az ázsiai parton üresen horgonyzó lefoglalt angol teherhajó elsüllyedt, azonban annál kellemetlenebb volt, hogy Maidoszban való kihajózásra többé gondolni sem lehetett, hacsak nem akarták az egész szállítmányt kitenni a pusztulásnak. Igyekezni kellett a lehető leg hamarabb fedett kikötőbe jutni, ami minden veszteség nélkül Ak-Basnál sikerült is.

A kihajózás azonban nagy nehézségekbe ütközött. Nem voltak kikötőhidak s ami főbaj volt, nem voltak utak, melyeken a kihajózott csapatokat tovább lehetett volna tolni. Igy nagyobb csapatkötélékeket nem is lehetett egyszerűen kihajózni, hogy azután rendezett, nagyobb tömegeket egységesen lehessen harcbavetni. Meg kellett alkudni a viszonyokkal. A beérkező csapatokat egyenként, zászlóaljanként kellett az úttalan vidékeken át Ari-Burnu felé útba indítani, hol a közbelépés sürgős volt. Ennek dacára sikerült az első beérkezett zászlóalj harcbevételével ellentámadást indítani, melynek eredménye volt, hogy az ellenség teljesen a partmenti kiépített állásaiba szorítottatott vissza.

A következő napon, április 28-ikán az egész 11-ik hadosztály, sőt a 3-ik hadosztály egy része is átvonatott az ázsiai partról a Gallipoli-félszigetre s részenként vettetett harcba. Ez eljárás első pillanatra rendszertelennek tűnik fel, hiszen az apró csoportokban beérkező erősítéseket nem lehetett egységes, szervezett támadásra felvonultatni, hanem csak úgyszólván a keletkező hézagok kitöltésére használtattak fel. Hozzá a legtöbb csapat a nehezen járható terepen vonatját, élelmét és lőszerét is kénytelen volt visszahagyni a kikötőhelyen, hol ezáltal viszont a közlekedés és kirakodás nehezített meg. Tagadhatatlan, hogy rendetlenség keletkezett, hogy sem a lőszer-, sem az élelemszállítás az első napokban nem működött. Vád azonban nem érheti ezért a török hadsereg vezetőségét. Az egész félszigeten kiépíteni az úthálózatot nem volt lehetséges idő hiányában, a Maidoszban megtett előkészületek a viszonyok változása folytán immár nem voltak igénybevehetőek, meg kellett tehát elégedni azzal, ami a fennálló körülmények között egyáltalában lehetséges volt. Alkudni nem lehetett. Ha Ari-Burnunál a védő

várakozó álláspontra helyezkedett volna, az egész Dardanella-védelem illuzóriussá válik. Liman von Sanders belenyugodva a változhatatlanba, megtette azt, ami lehetséges volt. S ez éppen tagadhatatlan érdeme. Cselekedni, dolgozni folyton, egy pillanatig nem tétlenkedni s minden nehézség ellenére, minden akadályon keresztülgázolva jobbra és balra nem tekinteni, csak a célt, a harcot, a Dardanellák megvédését tartani szem előtt. Egy kevésbé erélyes, kevésbé merész vezető talán megtorpant volna egy pillanatra, mikor számításait összezavarva találta s pillanatnyi tétlensége, habozása esetleg katasztrófát idézett volna elő. Liman von Sanders a habozást nem ismerte, ő tartotta magát a szabályzat bölcs pontjához: »még a legrosszabb elhatározás is jobb, mint a tétlenség«. Örök, megdönthetetlen igazság.

A török védők kritikus órákat éltek át, a nélkülözések nehéz napjai virradtak fel rájuk. De a török katonaság tudta, miért harcol s ez a tudat, ez a szent lelkesedés erőt öntött minden katonába. Kiállották a krízist, nem tágitva egy lépést sem, meg nem törve, lelkesedve harcoltak tovább. A szervező vezér keze pedig belemarkolt a gépezetbe s csakhamar rend állott be, minden kerék kezdett összedolgozni, az óramű ismét járni kezdett.

Közben az ellenség megkezdte a tüzérség partraszállítását is és április hó 29-ikén Gallipoli déli csúcsán ismét megkísérelte a támadást azon céllal, hogy Kirtet, s az attól keletre emelkedő, az egész vidéket uraló Elcsi-Tepe magaslatot birtokába vegye. Erről a magaslatról nehéz ágyúkkal egyik Dardanella-erődöt a másik után össze lehetett volna lőni minden nagyobb nehézség nélkül, hiszen az erődök háta, úgynevezett »torok«-vonala ellen lehetett volna működni. Ez pedig, mint minden hátulról jövő támadás, a legnehezebben védhető ki.

A támadás nagy erővel indult meg. A balszárnyon három angol dandár vettetett harcba, a jobbszárnyon a franciák nyomultak előre. Csakhamar bekövetkezett azonban a törökök ellentámadása, mely a franciákat oldalba kapva, egy erélyes szuronyrohammal menekülésre kényszerítette. A francia csapatok rendetlenül özönlöttek vissza az Eszki-Hisszarlik-magaslatra, hol a hajóágyúk fedezete alatt ismét gyülekeztek. A nap azonban elveszett, csakhamar az angolok is kénytelenek voltak követni a visszavonulókat. Érdekes, hogy az ezen harcokban foglyul ejtett angol tisztek a

legleplezetlenebbül vádolták a franciákat, a balsikert azok hiányos és *gyanús* műveleteinek tudva be.

Ugyanezen napon az 5-ik török hadosztály egészen beérkezett a kirtei állásba s parancsnoka, a német Sodenstern ezredes (a hadműveletek elején még alezredes volt) átvette az egész csoport feletti vezényletet. Az eddigi tapasztalatok szerint oly pontok visszafoglalása, melyeket az ellenséges hajótüzérség ágyúival elért, lehetetlen vállalkozás volt. A törökök gyalogsága ugyan a támadó felett állott, tüzérségi támogatás hiányában azonban nem érvényesülhetett. Viszont a franciák e napi veresége nagyon is kívánatosá tette az ellentámadást, melynek sikere esetleg az egész partraszállott ántánt-csoport teljes visszavetése lehetett volna. Egy mód volt még, amely talán sikerre vezethetett és pedig az éjjeli támadás, mikor is a hajótüzérség működése meg volt bénítva. Ha sikerül a drótakadályokat a francia vonal előtt elérni, a hajóágyúktól nem volt mit tartani többé. A terv merész volt, de az egyedüli lehetséges mód a győzelem kiaknázására.

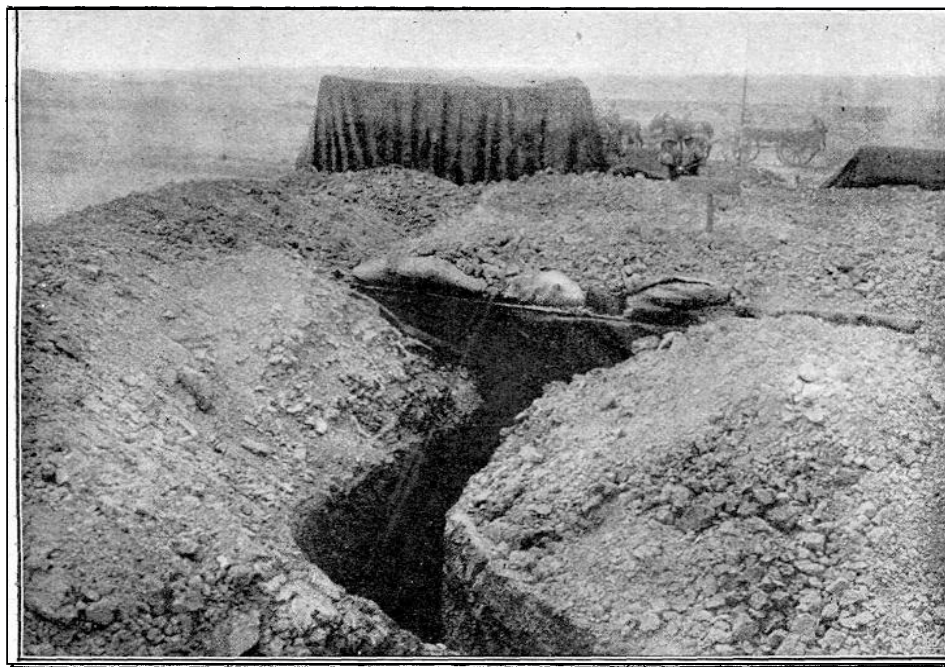
Sodenstern ezredes nekifogott a vállalatnak. Terve volt egy áltámadással lekötni az angolokat s ezalatt kilenc zászlóaljjal a franciák balszárnyát a Hisszár-magaslatnál áttörni.

A sötétség beálltával a török tábori tüzérség megnyitotta a tüzet, egyidejűleg a gyalogság

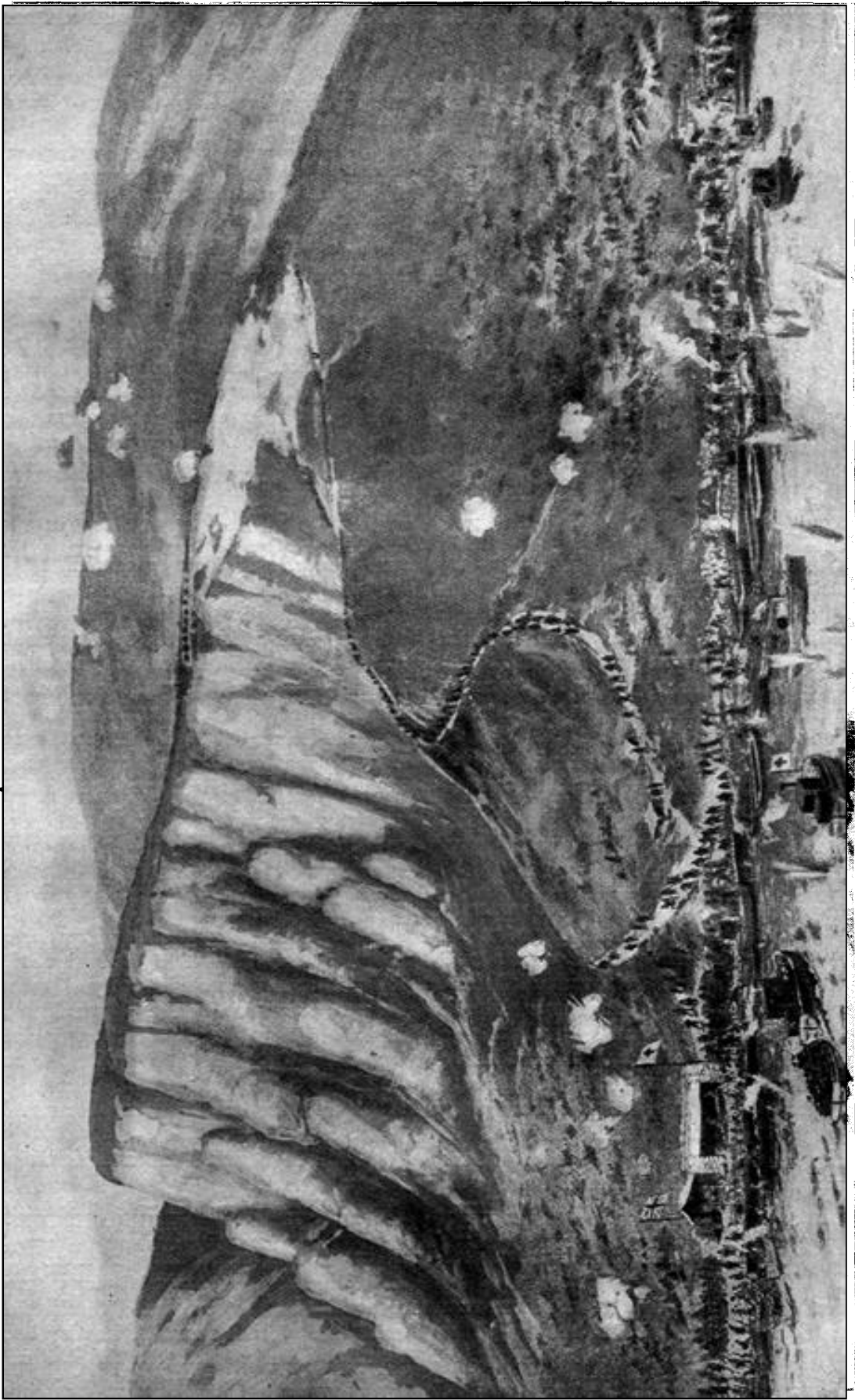
is támadásra indult. Az ellenséges hadihajók fényszórói ugyan állandóan játszottak a partok felett, a földszíni törököket azonban nem tudták felfedezni. A jól beoktatott török legénység ugyanis, amint a fényszóró kévéjébe jutott, azonnal a földre vetette magát s mozdulatlanul maradt mindaddig, míg a kutató szeme másfelé fordult. Fekvő, mozdulatlan csapatot pedig alig lehet felfedezni, nincs árnyék, melynek feketesége áruló lehetne. Így folytonos, lassú előnyomulással sikerült is egészen a drótakadályokig eljutni, anélkül hogy egy lövés esett volna. A délelőtt folyamán megvert, kimerült francia a veszély közeledtét észre sem vette s már-már megindult a roham. Ekkor azonban a sokkal óvatosabb és éberebb angolok felfedezték a franciákat oly közvetlenül fenyegető támadást, egy pillanat alatt felriasztották az egész vonalat, a hajók fényszórói a veszélyeztetett pontra szegeződtek, a géppuskák és gyalogsági fegyverek megszólaltak. A támadást tovább vinni lehetetlen volt. A hátul jövő tartalékokat és rohamoszlopokat a hajóágyúk elárasztották nehéz bombáikkal s oly tűzfalat alkottak, melyen áttörni nemcsak esztelenység, de lehetetlenség lett volna. A támadás megheiusult, Sir Hamilton — elhallgatva a délelőtti vereséget — óriási győzelemmévavatta az eseményt, mely a »török hadsereg egy részének pusztulásával végződött«. A hír beszáguldotta az ántánt-sajtót s csak egyes alaposabban

gondolkozó elmék akadtak, akiknek fejébe szegget ütött az a gondolat, hogy az óriási győzelem után miért maradtak az ántánt-seregek ott, ahol már pár nappal ezelőtt voltak s miért nem vették el a megsemmisített törökök állásait? Sir Hamilton azonban igazat mondott, mert hacsak 50 ember pusztult is el, ez is egy része volt a török hadseregnek.

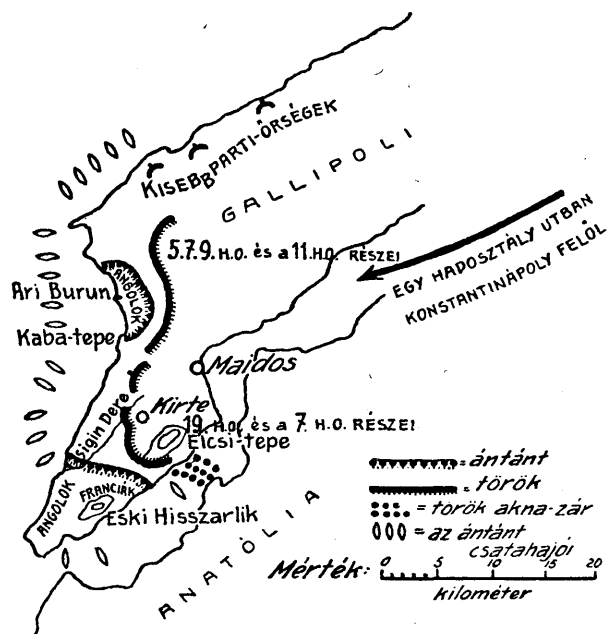
Viszont azonban a török sem volt abban a helyzetben, hogy a támadást ezen a szakaszon megújíthatta volna s így a Gallipoli-félsziget déli csücskén a harcokban viszonylagos nyugalom állott be.

Angol tiszt fedezék Gallipoli-félszigetén a többi állásokhoz vezető összeköttetőárokkal.

Angol csapatok felkúsznak a Gallipoli-félsziget parti szikláira.

A helyzet 1915 május elején.

legnagyobb nehézségekbe ütközött, mert a legmegfeszítettebb munka sem tudta pótolni a régebbi török kormányzat mulasztásait. Szárazföldön túlhosszadalmas volt az út, tekintve a távolságot és a rossz közlekedési utakat. A tengeren pedig minduntalan az ellenség tengeralattjáróival kellett számolni, melyek minden veszteség ellenére újra és újra megkísérelték, hogy az aknamezők alatt átbujva a Márvány-tengerre jussanak és a török szállításokat zavarhassák.

Végül mindezekhez járult a török telefon- és táviróanyag hiánya. A meglévő vonalak nagyrészt elpusztultak, kijavításukra nem volt anyag. (Bulgárián és Szerbián át akkor még nem lehetett szállítani.) A táviróvonalak hiánya azután minden parancs, minden intézkedés közvetítését rengeteg módon megnehezítette. Hiszen még automobilon számára használható jó út sem volt, minden érintkezés a fővárossal, a hadügyminisztériummal lovasposta vagy legjobb esetben hajón történt. Elképzelhető, hogy esetleg előforduló zavarok, fennakadások, félreértések és tévedések megszüntetése mily óriási nehézséggel és idővesztéssel járt. Ennek dacára azonban a védelem munkája szakadatlanul folyt tovább, hiszen minden kocán volt.

Minden nehézség eltörpült azonban azon veszély mellett, mely a török hadsereget az ellenséges flotta ágyúi részéről fenyegette. Hiszen helytállani, hősiességgel harcolni és meghalni tudott a török, de nehéz ágyúk hiányában

az ellenség hajótüzérségének tehetetlen áldozatává lenni még a török ideg sem volt hajlandó.

Tenni kellett valamit, mert úgy Ari-Burnuval szemben, mint a kirtei fronton napról-napra nagyobbak lettek a veszteségek. Ezek elkerülésére két mód volt. Az egyik: visszavonulni addig, hogy a hajóágyúk hordtávolán kívül essenek a védők. Ez alig volt kivihető, hiszen a Gallipoli-félsziget oly keskeny, hogy csak a közepén volt tűzmentes hely, ide tömörülni pedig egyet jelentett volna azzal, hogy a bekerítés veszélyének teszik ki magukat. A szárnyaknak a tengerparton kellett lenni, hogy átkarolás, megkerülés lehetetlen legyen. A másik mód volt a támadás: az ellenséget annyira megközelíteni, hogy az saját csapatainak veszélyeztetése nélkül hajóágyúit ne használhassa. Merész terv, de jobb. Liman von Sanders ezt választotta. Mivel azonban nappal mozdulni sem lehetett, a török csapatoknak éjjel kellett magukat előredolgozni. Éjjelről-éjjelre folyt a makacs előnyomulás, míg végül oly közel jutottak az ellenséghez, hogy a kézigránát vette át a szerepet. Különösen az anatóliai és arab katonák kedves fegyvere lett ez, csakhamar mesterei lettek a bombavetésnek.

Ari-Burnu előtt sikerült az ellenséges állásokat pár lépésre megközelíteni s itt-ott elpusztítani. Különösen ausztráliai és újzélandi csapatok szenvedtek itt nagy veszteségeket. Az ántánt már-már be volt kerítve, mire elhatározta magát a támadásra. A kör mindinkább szűkült, ki kellett bővíteni, hogy újra levegőhöz jussanak. 1915 május hó 1-én az előző éjjel kihajózott friss csapatokkal meg is indult a támadás. A rögtön megindított török ellentámadás azonban súlyos veszteségeket okozva, visszaverte őket. Ugyanekkor a »Torgut Reisz« török hajó indirekt tüzrel elsüllyesztett egy nagy csapatszállító hajót, mi az ellenség erkölcsi erejét megtörte, minek következtében az minden további támadástól tartózkodott.

Az Ari-Burnu-fronton lassanként nyugalom állott be.

A déli arcvonalon ezalatt Sodenstern ezredes május 3-ról 4-re virradó éjjel új támadást intézett a francia állások ellen. Célja ezen támadásnak csak az volt, hogy az ellenséget nyugtalanítsa, a megszállott állás teljes megerősítését akadályozza. A heves tüzérségi előkészület után megindított támadás nagy lendülettel indult meg, egy török zászlóaljnak sikerült is az állást áttörve egész Szed-il-Bahrig

jutni, a Hisszárlik-magaslat azonban bevehetetlennek bizonyult. A támadás mégis elérte célját, a védelmi művek egy részét a törökök elrombolták. Boltz német tengerészfőhadnagy mint résztvevő az itt lefolyt harcokat következőképpen vázolja:

»Május hó 3-ikán délután három órakerülönítményem (8 géppuska és a kezelőszerkelet) Kiliába érkezett, hol parancsot kaptam a lehető leggyorsabban a déli védőcsoporthoz menetelni s Sodenstern ezredesnél jelentkezni.

A nagy sietségben nem volt idő, hogy a német tengerészek török egyenruhába öltözzenek s így a sötétség beálltával többször feltartóztattak bennünket.

Csak éjjel 11 óraker jelentkezhettem von Sodenstern ezredesnél, a déli védelmi csoport parancsnokánál, Ali-ben-Csiflikben, hol azt a parancsot kaptam, hogy 4 géppuskát Kirtén keresztül azonnal küldjek Szed-il-Bahr felé. A másik négy géppuska a Kerenisz-Derefronton volt alkalmazandó. Utóbbi csoport parancsnokságát magam vettem át, míg

Elhagyott török védőágyúk és lövészárkok Szed-il-Bahr mellett az angolok partraszállása után.

Angol folyóirat nyomán.

Szed-il-Bahr felé Schubert tengerészőrmestert küldtem.

Már a menetelés alatt hallottuk a hajóágyúk dörgését, majd a gyalogsági fegyverek ropogását. A Kerenisz-Derébe vezető út állandóan az ellenséges flotta tűzérének leghevesebb tüze alatt állott. A völgy tömve volt csapatokkal, lőszerkocsikkal és málhásállatokkal, melyek gyalogsági lőszer szállítottak. Léptenyomon szétlőtt kocsikba, állati hullákba botlottunk, melyek különösen oly helyeken, hol az út mélyen a sziklákba vágva vezetett, erősen akadályozták előhaladásunkat. Csapatom mindazonáltal a legnagyobb csendben, mintaszerű rendben menetelt.

Röviddel a harctérre való beérkezés előtt hozzám csatlakozott a Szed-il-Bahr felé küldött különítményem is, mert nem tudott abban az irányban előrejutni.

A csatater borzalmasan szép képet nyújtott. A félsziget déli csúcsát mint egy koszorú vették körül a fényárban úszó ellenséges hadihajók és szállítóőzösök.

A hajóágyúk hatalmas fényoszlopok támogatása mellett félelmetes tűz alatt tartották a török vonalakat. Ennek

Szed-il-Bahr régi erődjének falai az angolok partraszállása után

Angol folyóirat nyomán.

dacára a törökök éppen megérkezésekor vetettek ki egy ellenséges osztagot állásaiból.

Éppen géppuskáimat akartam állásba vinni, mikor váratlan esemény történt.

Egy oldalvölgyből előnyomuló arab század, mely egy őrmester parancsnoksága alatt volt, észrevette embereimet s abban a hitben, hogy angolok vagyunk, ellenünk fordult, bekerítve csapatomat.

A német tengerészek egyenruháját nem ismerték, az én csekély török tudományom nem volt elég arra, hogy megérttessem magam, különösen a velem szemben álló arabokkal.

Mikor azzal fenyegetőztem, hogy fegyverrel török magamnak rajtuk keresztül utat, az arab őrmester szuronyt szegezve közeledett felém. Én browningomhoz nyúltam. Ebben a kritikus pillanatban ért oda Mühlmann őrnagy, a déli védőcsoport vezérkari főnöke, ki megértetvén az arabokkal, hogy mi németek vagyunk, kiszabadított bennünket.

Az elvesztett időt be kellett hozni. Futólépésben mentünk előre, a géppuskákat felállítottuk s csakhamar gyönyörű célokat nyújtott nekünk a visszavonuló ellenség.

Mint a futótűz terjedt el a török tűzvonalba, hogy német géppuskák léptek akcióba s erre csakhamar új, általános támadás következett.

A géppuskákat egyik helyről a másikra, szökellésszerűen vittem előre; a törököknek sikerült az ellenséget Kerenisz-Deréből egészen a partra visszavetni s az angol lövészárkokat megszállani.

Három megmaradt géppuskámmal én is előmentem az angol állásokba s a visszavonuló ellenséget heves tűz alá vettem. Eredetileg 8 géppuskából kettő hasznavehetlenné vált, három pedig elvesztvén személyzetét, nem tudott utánam jönni.

Napfelkeltekor az ellenséges flotta 15 km-nyi távolságról oly pusztító tüzet indított a törökökre, hogy az elfoglalt árkokat ismét ki kellett üríteni.

Az ellenséges gyalogság a török tűzvonalak lassú hátrálását nem za-

varta, úgy látszott, hogy az ellenség sorai-
ban minden rend és vezetés megbomlott ezen a reggelen.

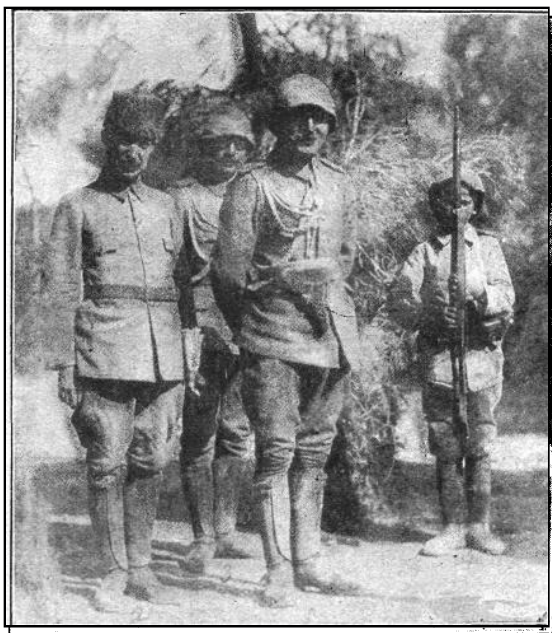
A géppuskás-osztagot szintén vissza kellett vonni, mert a legénység fele elesett vagy megsebesült s a géppuskák legnagyobb része találatok folytán egyidőre hasznavehetlenné vált.

Boltz főhadnagy jelentése teljes értékűnek vehető, hiszen nemcsak az ellenség veszteségeit tárja elénk, hanem őszinte nyíltsággal ecseteli a törökök és a saját géppuskás-osztagban történeteket is, nem hallgatva el azt sem, hogy az ellenséges hajótűzértség pusztító tüzeiben még a legnagyobb elszántság és hősiesség mellett sem lehetett kitartani.

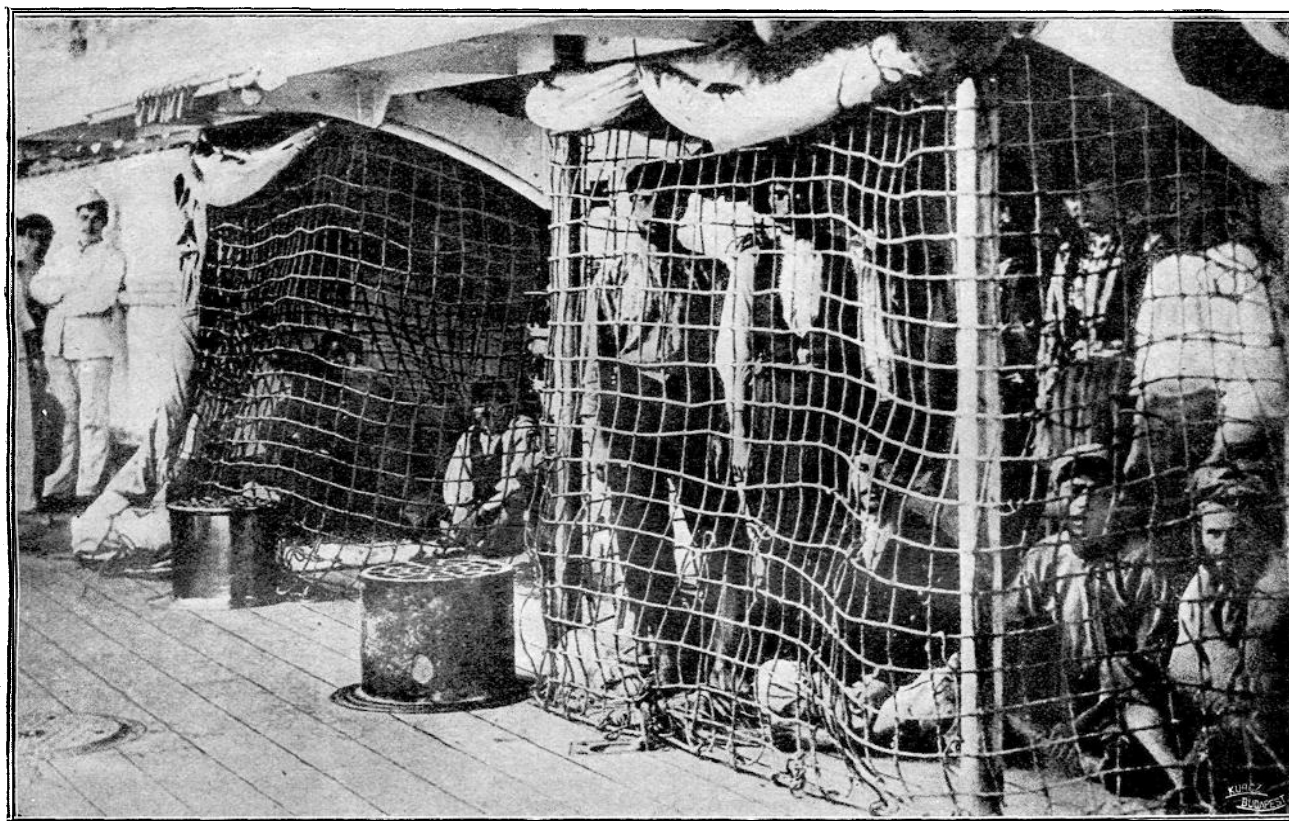
A török hadsereg a folytonos éjjel-nappali harcokban különben is teljesen kimerült. A cél: az ellenséget kis távolságra megközelíteni, el volt érve. Tovább menni, az ellenséget teljesen elűzni nem lehetett a hajóágyúk miatt. Ezt a munkát ki kellett tolni egyelőre oly időre, mikor a török hadsereg megfelelő nehéz ágyúk birtokában az ántánt hadihajóival felvehette a versenyt. Minden további felesleges véráldozatot elkerülendő, május hó 4-ikén a főhadiszállásról a következő parancs érkezett a déli védelmi csoporthoz:

»A csapatok teljesítményeiért legteljesebb elismerésemet fejezem ki. Kívánom azonban, hogy a következő napokra minden támadás szüntettessék be. Első feladat az állást megerősíteni, fedezékeket, óvóhelyeket készíteni stb. Liman von Sanders.«

Ezzel a paranccsal, mely a többi — Ari-Burnunál harcoló — csapatoknak is kiadatott, egyszerűen a hadjárat új fázisa kezdődött. Török részről egyelőre tisztán a védelemre szorítottak, az ántánt sem mutatott újabb nagyszabású támadó szándékot. Egyelőre a török föld el volt érve, a későbbi hadműveletekre a kapu nyitva volt. Mielőtt tovább haladtak volna, a szívós védelem legyőzésére előkészületeket kellett tenni. Egyidejűleg a Dunajec felett sötét felhők tor-

Enver pasa török hadügyminiszter a Gallipoli-főhadiszálláson.

A török foglyokat az angolok ketrecekbe zárva helyezték el a hadihajókon.

Angol folyóirat nyomán.

nyosultak az ántánt egén, az orosz a jelek szerint a konstantinápolyi akcióra alig lehetett alkalmas. Jobb volt egy kicsit várni. Így keletkeztek az állóharcok a Gallipoli-félszigeten.

A tengeren egyes vállalatok itt-ott előfordultak még, a szárazföldön egyelőre a legteljesebb nyugalom állott be.

Május 13-ikán éjjel a »Muavenet Millie« török torpedónaszádbomboló Csanak-Kaleh-ből egy kis kirándulásra indult a Dardanellák elé. Közvetlen a part mentén haladva csakhamar kiért a szorósból s maga előtt látott két alvó angol óriást, amint teljes sötétségben ringottak a vizen.

A török jármű óvatosan, a lehető legnagyobb csöndben közeledett feléjük. Az egyik óriáshoz már 100 méternyi távolságra jutott, mikor egyszerre felfedezték. Amint azonban az ellenséges csatahajón az első világosság kigyúlt, a török válaszul egymásután három torpedót lőtt ki. Mindhárom talált s óriási dörrenéssel az angol »Goliath« óriáshajó egy része levegőbe repült. A betóduló víz megtette a többi s pár perc múlva egy angol lobogóval kevesebb úszott a vizek felett. A vakmerő

»Muavenet Millie« a torpedók kilövése után azonnal megfordult s sikerült sértetlenül elmenekülnie.

Ami a májusig lefolyt első szárazföldi harcok végeredményét illeti, minden pártatlan-ság nélkül mondhatjuk, hogy az ántánt kudarcával végződött épp úgy mint a hadihajókkal való első megrohanás. Az ántánt egész eljárása, az előkészületek hosszadalmassága, a sok ponton, nagy erővel végrehajtott partraszállás s a part elérése után azonnal megkezdődött támadó hadműveletek mind arra engednek következtetni, hogy az ántánt egy csapásra győzni akart, hogy abban a hitben élve, miszerint a török szárazföldi hadsereg a Balkán-háború ütötte sebeket még nem tudta kiheverni, egy erőteljes megrohanással le akarta gázolni az ozmán védőket. Mutatja ezt a szándékot az, hogy a partraszálláskor nem sajnálta az emberáldozatot.

Rendszeres, tervszerű eljárás mellett ugyanis kevesebb vérrel is elérhette volna azt az állást, amibe végül került. Éjjel partraszállított kisebb osztagok észrevétlenül beáshatták volna magukat s a következő éjjeleken új és új kis osztagok szinte észrevétlen földalatti

munkával egy kis biztosított teret létesíthettek volna, melyen belül azután a tömeges partraszállás megkezdhető lett volna. S csak akkor mentek volna támadásra, mikor az utolsó ember, az utolsó ágyú is rendeltetési helyére beérkezett.

Ezen rendszeres, de lassú eljárás helyett az ántánt kissé elsiette a dolgot, másszóval, ismételte a tengeren elkövetett hibáját, az ellenséget lebecsülve, át akart törni ott, ahol még a rendszeres támadás is a legnagyobb nehézségeket támasztotta.

Helbing Ferenc eredeti rajza.